

ЗАТВЕРДЖЕНО

Наказ Вищого навчального закладу Укоопспілки
«Полтавський університет економіки і торгівлі»
18 квітня 2019 року № 88-Н

Форма № П-4.04

**ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД УКООПСІЛКИ
«ПОЛТАВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ І ТОРГІВЛІ»**

Інститут економіки, управління та інформаційних технологій
Форма навчання заочна
Кафедра бухгалтерського обліку і аудиту

Допускається до захисту

Завідувач кафедри _____ доц. В.А. Кулик
«___» листопада 2019 р.

ДИПЛОМНА РОБОТА

***на тему: «Облік і аудит в управлінні дебіторською заборгованістю
підприємства»***

(за матеріалами ПрАТ «Завод «Лтава», м. Полтава)

зі спеціальності 071 «Облік і оподаткування»

за освітньою програмою «Облік і аудит»

ступеня «магістр»

Виконавець роботи Гетманенко Юлія Юріївна

_____ 26.11.2019 р.

Науковий керівник к.е.н., доцент Любимов Микола Олександрович

_____ 26.11. 2019 р.

Полтава – 2019

ЗАТВЕРДЖЕНО

Наказ Вищого навчального закладу Укоопспілки
«Полтавський університет економіки і торгівлі»

18 квітня 2019 року № 88-Н

**Вищий навчальний заклад Укоопспілки
«Полтавський університет економіки і торгівлі»**

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри
бухгалтерського обліку і аудиту
_____ д.е.н., доц. В.А.Кулик
«11» вересня 2018 р.

**Завдання та календарний графік
виконання дипломної роботи**

*Студентки спеціальності 071 «Облік і оподаткування»
Освітньої програми «Облік і аудит»*

Прізвище, ім'я, по батькові Гетманенко Юлії Юріївни

Тема «Облік і аудит в управлінні дебіторською заборгованістю підприємства»

Затверджена наказом ректора № 193-Н від «04» вересня 2018 р.

№ з/п	Назва етапів дипломної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Вибір теми дипломної роботи	до 03.09.2018 р.	
2	Затвердження тем і наукових керівників	до 04.09.2018 р.	
3	Складання плану роботи, завдання та календарного графіку її виконання	до 10.09.2018 р.	
4	Опрацювання нормативних актів та літературних джерел	до 28.11.2018 р.	
5	Написання теоретичних розділів	до 22.04.2019 р.	
6	Виконання аналітичних розрахунків	до 03.09.2019 р.	
7	Подання дипломної роботи керівнику	до 16.09.2019 р.	
8	Робота по усуненню зауважень керівника, уточнення і доповнення практичного матеріалу, оформлення додатків до роботи	до 25.10.2019 р.	
9	Подання доопрацьованого варіанту роботи керівнику	до 31.10.2019 р.	
10	Подання роботи для перевірки на плагіат	до 15.11.2019 р.	
11	Подання дипломної роботи на кафедру	до 26.11.2019 р.	
12	Подання роботи на зовнішнє рецензування та отримання довідки про рекомендації щодо впровадження та використання результатів дослідження по дипломній роботі	до 29.11.2019 р.	
13	Захист дипломної роботи	за графіком	

Дата видачі завдання 11 вересня 2018 р.

Студент _____
(підпис)

Науковий керівник _____ к.е.н., доц. Любимов М.О.
(підпис) (науковий ступінь, вчене звання, ініціали та прізвище)

Результати захисту дипломної роботи

Дипломна робота оцінена на _____
(балів, оцінка за національною шкалою, оцінка за ECTS)

Протокол засідання ДЕК № ____ від «____» грудня 2019 р.

Секретар ДЕК _____
(підпис) (ініціали та прізвище)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОБЛІКУ ТА АУДИТУ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНOSTІ.....	6
1.1. Економічна сутність, класифікація та визнання дебіторської заборгованості.....	6
1.2. Значення і завдання обліку та аудиту в управлінні дебіторською заборгованістю підприємства	20
1.3. Характеристика фінансово-господарської діяльності та постановки обліку і контролю на ПрАТ «Завод «Лтава»	27
Висновки за розділом 1	35
РОЗДІЛ 2 ОРГАНІЗАЦІЯ І МЕТОДИКА ОБЛІКУ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНOSTІ ПІДПРИЄМСТВА	38
2.1. Організація обліку дебіторської заборгованості.....	38
2.2. Синтетичний і аналітичний облік дебіторської заборгованості	51
2.3 Напрями вдосконалення обліку дебіторської заборгованості на підприємстві	59
Висновки за розділом 2	65
РОЗДІЛ 3 ОРГАНІЗАЦІЯ І МЕТОДИКА АУДИТУ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНOSTІ.....	68
3.1. Організація і планування аудиту дебіторської заборгованості	68
3.2. Методика проведення аудиту дебіторської заборгованості і узагальнення його результатів.....	78
3.3. Напрями підвищення ефективності внутрішнього контролю дебіторської заборгованості підприємства	85
Висновки за розділом 3	93
ВИСНОВКИ.....	96
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ.....	101
ДОДАТКИ.....	110

ВСТУП

Актуальність теми. У процесі фінансово-господарської діяльності кожне підприємство вступає в певні економічні взаємовідносини з іншими суб'єктами господарювання, в результаті цього відбуваються господарські операції, суттєвою складовою частиною яких, з погляду фінансової стабільності підприємства, є дебіторська заборгованість. При цьому наявність значної частки суттєво погіршує фінансовий стан підприємства, відволікає грошові кошти з господарського обороту, що призводить до зниження темпів виробництва і результативних показників його діяльності, тобто супроводжується непрямыми втратами його доходів.

Одними із найважливіших проблем, які постають перед управлінцями сьогодні, є питання, пов'язані з обліком дебіторської заборгованості.

Особлива увага цьому почала приділятися, коли вітчизняні підприємства почали виходити на світові ринки; більшість підприємств почала працювати на європейські ринки. Також проблема удосконалення обліку дебіторської заборгованості підтверджується збільшенням її частки у складі активів підприємства. На це впливає невиконання фінансових зобов'язань дебіторів, що приводить до порушення нормального циклічного процесу, який пов'язаний з перетворенням такого активу в грошові кошти, і в кінцевому результаті – до погіршення платоспроможності підприємства.

Проблемами обліку дебіторської заборгованості займалися такі вітчизняні вчені, як Н.М. Ткаченко, С.Ф. Голов, Ф.Ф. Бутинець, В.В. Ковальова, Ф.Ф. Горецька, В.П. Завгородній, І.А. Бланк та інші. Проте не досить детально розглянуті організаційно-методичні питання обліку дебіторської заборгованості.

Метою роботи є дослідження питань обліку та аудиту дебіторської заборгованості в контексті підвищення ефективності управління нею та розробка напрямів підвищення ефективності внутрішнього контролю дебіторської заборгованості підприємства.

Відповідно до поставленої мети необхідно виконати низку завдань:

- дослідити економічну сутність, класифікацію та порядок визнання дебіторської заборгованості;
- визначити значення і завдання обліку та аудиту в управлінні дебіторською заборгованістю підприємства;
- дати характеристику фінансово-господарської діяльності та постановки обліку і контролю суб'єкту дослідження;
- дослідити питання організації і методики обліку дебіторської заборгованості;
- визначити напрями вдосконалення обліку дебіторської заборгованості на підприємстві;
- дослідити питання організації і методики аудиту дебіторської заборгованості;
- розробити напрями підвищення ефективності контролю дебіторської заборгованості підприємства.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних та практичних аспектів обліку та аудиту в управлінні дебіторською заборгованістю.

Об'єктом дослідження є дебіторська заборгованість.

Суб'єктом дослідження обрано Приватне акціонерне товариство «Завод «Лтава».

Методи дослідження. У магістерській роботі використані загальнонаукові методи, засновані на системному підході щодо розкриття питань методики й організації обліку та аудиту дебіторської заборгованості на підприємстві. Використовувались методи аналізу наукової і методичної літератури, застосовувалися методи наукової абстракції, індукції та дедукції, аналізу і синтезу. Сутність дебіторської заборгованості розкрита за допомогою методів порівняння. Для визначення стану обліку дебіторської заборгованості на досліджуваному підприємстві використаний метод спостереження.

Інформаційною базою дослідження є законодавчі та нормативні акти; Укази Президента; Постанови Кабінету Міністрів України; офіційні документи та методичні матеріали Державної служби статистики України; наукова література; статті вітчизняних та зарубіжних вчених у періодичних виданнях із питань обліку, аналізу і контролю; довідково-інформаційні видання; дані з мережі Інтернет; облікові, статистичні дані суб'єкта дослідження та результати власних спостережень автора.

Наукова новизна полягає в обґрунтуванні теоретичних положень і розробці практичних рекомендацій щодо обліку і аудиту в управлінні дебіторською заборговністю.

Апробація результатів дослідження. За результатами дослідження були підготовлені і представлені тези доповіді на IV Всеукраїнській науково-практичній конференції «Проблеми обліково-аналітичного забезпечення управління підприємницькою діяльністю» (м. Полтава, 24 жовтня 2019 р.).

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості використання результатів дослідження в практичній діяльності підприємств України.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОБЛІКУ ТА АУДИТУ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНOSTІ

1.1. Економічна сутність, класифікація та визнання дебіторської заборгованості

Розрахункові взаємовідносини між підприємством і його покупцями та замовниками виникають у процесі господарської діяльності підприємств і цим відносинам, як правило передують укладення договорів (контрактів) купівлі-продажу товарно-матеріальних цінностей, договорів підряду на виконання різних робіт, надання послуг тощо. Це найбільш розповсюджена та важлива основа виникнення зобов'язань, основна форма реалізації товарно-грошових відносин у ринковій економіці.

Договори, угоди, контракти – основні документи, що передбачають права й обов'язки сторін. Вони є підставами виникнення зобов'язань. Останні також можуть виникати в результаті статутних вимог або бажання підприємства підтримувати свою ділову репутацію (якщо, наприклад, підприємство вирішило виправити недоліки своєї продукції, виявлені після закінчення гарантійного строку).

У разі невиконання боржником своїх обов'язків до нього можуть бути застосовані певні санкції шляхом подання кредитором позову до суду або господарського суду. При цьому право кредитора має позовний захист у межах визначеного законодавством терміну (3 роки).

З метою підвищення надійності поставок при виборі постачальника чи підрядника потрібно враховувати ряд умов, серед яких: цінова конкурентоспроможність (включаючи витрати на зберігання, транспортування і страхування); умови платежу; гарантійні строки; ремонт і післяпродажне обслуговування; відповідність продукції постачальника

стандартам якості; можливість закупівель безпосередньо у виробників або оптовиків; географічне місце розташування; основні види діяльності та фінансовий стан; виробнича потужність та обсяги випуск продукції за останні роки.

Для правильної організації бухгалтерського обліку розрахунків з покупцями і замовниками важливим є визначення моменту виникнення зобов'язання, оскільки юридичні та економічні аспекти цього питання не збігаються.

Так, у момент підписання угоди на поставку товарів виникає юридичне зобов'язання, суть якого полягає в тому, що воно підлягає виконанню у майбутньому. У бухгалтерському обліку таке зобов'язання не знаходить відображення, оскільки воно не є борговим.

У бухгалтерському обліку зобов'язання реєструється лише тоді, коли у зв'язку з ним виникає заборгованість. Як правило, заборгованість виникає після одержання прав використання товарів і послуг. Разом з тим, невиконання укладеної угоди може призвести до штрафних санкцій, заборгованість за якими також має відображатись у бухгалтерському обліку.

Постачальник оформляє для списання коштів з покупця платіжні вимоги на безакцептне списання коштів, платіжні доручення.

Слід зазначити, що розрахункові взаємовідносини між постачальниками та замовниками нерідко відбуваються на підставі товарообмінних договорів, тобто між контрагентами відбувається товарний обмін – господарська операція, яка передбачає проведення розрахунків за товари (роботи, послуги) у будь-якій формі, іншій, ніж грошова, включаючи будь-які види заліку та погашення взаємної заборгованості, в результаті яких не передбачається зарахування коштів на рахунки продавця для компенсації вартості таких товарів (робіт, послуг).

У процесі договірних відносин та розрахункових операцій між контрагентами виникає дебіторська заборгованість. Зважаючи на важливість управління дебіторською заборгованістю для забезпечення фінансової

стійкості підприємства, необхідно проаналізувати її сутнісні характеристики, дослідити поняття і класифікацію.

Існують різні підходи вчених щодо трактування сутності дебіторської заборгованості (табл. 1.1).

На нашу думку, трактування дебіторської заборгованості першою групою авторів не досить повне, оскільки дебітори можуть заборгувати підприємству не лише кошти, а й інші активи.

Таблиця 1.1

Наукові підходи щодо визначення сутності дебіторської заборгованості за розрахунками з покупцями і замовниками

Автори	Сутність дебіторської заборгованості
А. Ф. Вещунова, А. Ю. Редько, П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» [21; 1]	Дебіторська заборгованість – грошові кошти до оплати
Л. Е. Алексеева, О. М. Бандурка, М. Я. Коробов, Е. М. Причепій, А. М. Черній, В. Д. Гвоздецький [5; 49; 48]	Дебіторська заборгованість як борг одного суб'єкта іншому
Г. Г. Кірейцев, І. Бернар, Ж.-К. Коллі [46, 9]	Дебіторська заборгованість – вимоги щодо оплати, тобто боргові вимоги є еквівалентом боргу тієї особи, на яку покладається виконання обов'язку
М. В. Кужельний, В. Г. Лінник [53]	Дебіторська заборгованість – права на повернення боргу
М. В. Дембінський, І. А. Єфремов, Ю. С. Ігумнов [11]	Дебіторська заборгованість як кошти у розрахунках
Д. Стоун, К. Хітчинг [77]	Дебіторська заборгованість – як вкладення в оборотні кошти, які заборговані підприємству та виникли у результаті господарських взаємовідносин з ним.

Визначення п'ятою і шостою групами авторів дебіторської заборгованості як вкладення коштів у оборотні активи або як кошти у розрахунках (вилучені кошти), з одного боку, майже тотожні, а з другого – такий підхід також не розкриває повністю сутності поняття, і до того ж

дебіторська заборгованість за П(С)БО відноситься не лише до складу оборотних, а й необоротних активів.

Основними нормативно-правовими документами, які регламентують відображення дебіторської заборгованості в бухгалтерському обліку є Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість» та 13 «Фінансові інструменти» [71, 70]. Однак, сутність дебіторської заборгованості тлумачиться у цих стандартах неоднозначно.

Так у П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» дебіторська заборгованість визначається як сума заборгованостей дебіторів підприємству на певну дату. При цьому дебіторами є всі юридичні та фізичні особи, які внаслідок минулих подій заборгували підприємству певні суми грошових коштів [71]. Під таке трактування підлягає як заборгованість дебіторів, яка утримується підприємством до дати погашення, так і заборгованість дебіторів призначена для перепродажу.

Заборгованість дебіторів, що призначена для перепродажу, придбавається або створюється підприємством з метою отримання прибутку або у вигляді відсотків, дивідендів, тощо, або ж від короткотермінових змін ціни(суми) такої дебіторської заборгованості. Тому така заборгованість, згідно п.4 П(С)БО 13 «Фінансові інструменти», є фінансовим активом призначеним для перепродажу і повинна відображатися та оцінюватися в обліку відповідно до цього стандарту [70].

Визначення наведене в П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» є ширшим, оскільки охоплює усю заборгованість підприємству, у тому числі і ту, яка по суті є фінансовими інвестиціями, тобто активами, які утримуються підприємством з метою збільшення прибутку.

У п. 4 П(С)БО 13 «Фінансові інструменти» надається визначення дебіторській заборгованості, що не призначена для продажу, – «дебіторська заборгованість, що виникає внаслідок надання коштів, продажу інших активів, робіт послуг безпосередньо боржникові та не є фінансовим активом,

призначеним для продажу». Отже, дане тлумачення більш точно розкриває сутність поняття «дебіторська заборгованість».

Варто зауважити, що не існує окремого міжнародного стандарту, який регламентує питання відображення в обліку дебіторської заборгованості. Облік дебіторської заборгованості здійснюється відповідно до МСФЗ 7 «Фінансові інструменти: розкриття», МСБО 32 «Фінансові інструменти: подання» та МСБО 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка», тобто дебіторська заборгованість відноситься у міжнародній практиці до фінансових активів [61].

При цьому, у названих міжнародних стандартах не дається чіткого визначення поняття дебіторської заборгованості.

Пункт 9 МСБО 39 зазначає: «позики та дебіторська заборгованість – це непохідні фінансові активи з фіксованими платежами, які підлягають визначенню та не мають котирування на активному ринку». Таке тлумачення поняття дебіторської заборгованості є ширшим порівняно з тлумаченнями, наведеними у національних стандартах [61]

Таким чином, на основі аналізу чинних національних і міжнародних стандартів бухгалтерського обліку та підходів науковців можна дійти висновку, що дебіторська заборгованість за своєю суттю, є сумою заборгованостей дебіторів підприємству на певну дату, що виникає внаслідок надання коштів, продажу інших активів, робіт послуг безпосередньо боржникові та не є фінансовим активом, призначеним для продажу.

Управління дебіторською заборгованістю, крім з'ясування сутності, потребує також здійснення її класифікації. Водночас від правильної класифікації дебіторської заборгованості, а також від правильно обраних класифікаційних ознак буде залежати не лише порядок її обліку. При класифікації за нормальним операційним циклом і терміном погашення дебіторська заборгованість поділяється на довгострокову і поточну (рис. 1.1). Слід наголосити, що в Україні такий поділ дебіторської заборгованості обов'язковий.

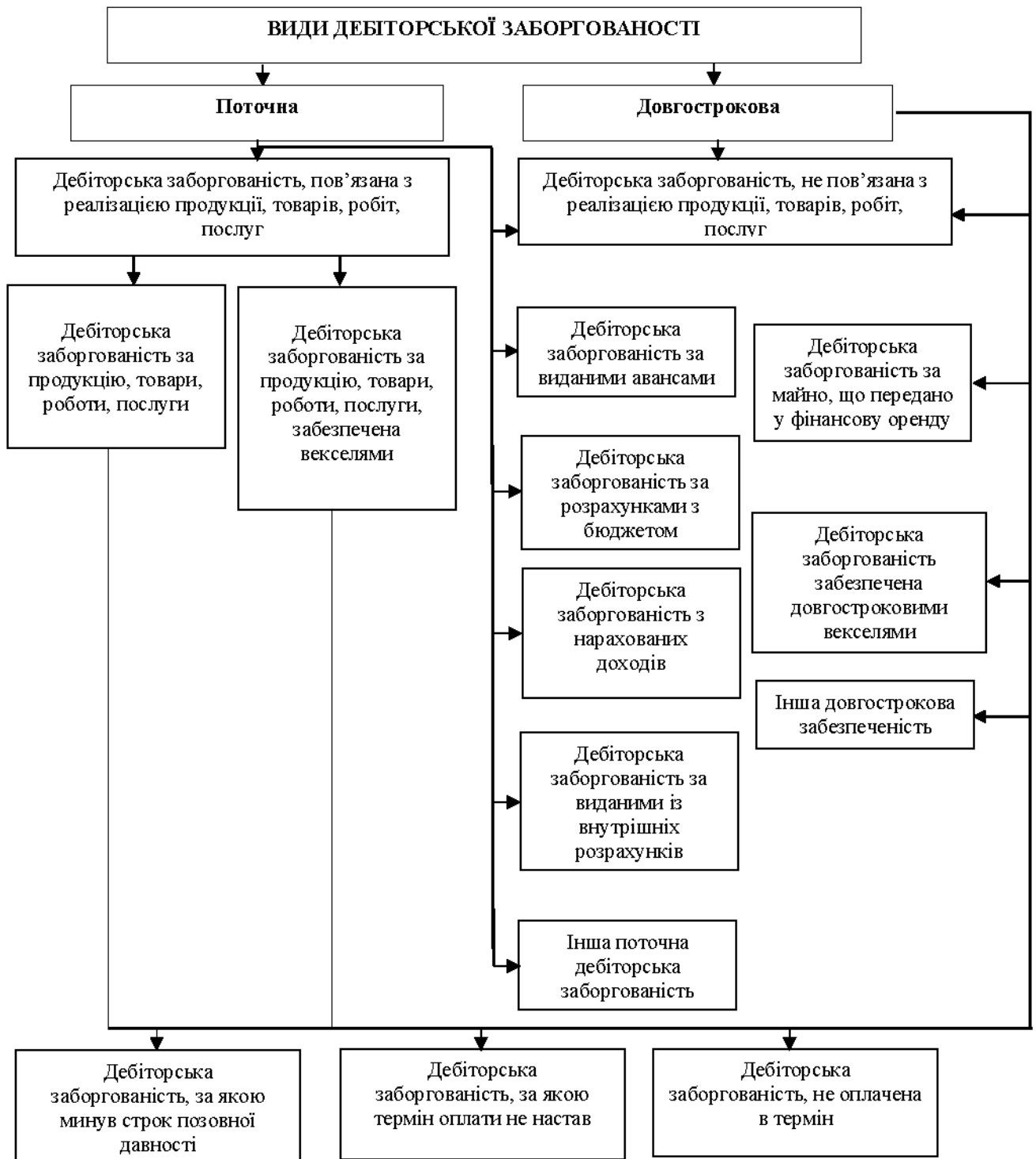

Рис. 1.1. Класифікація дебіторської заборгованості

Також важливо те, що при наявності різних ознак класифікацій дебіторської заборгованості класифікація її найчастіше здійснюється за однією певною ознакою в межах рахунків відповідно до єдиного Плану рахунків. Це зумовлено чинним порядком обліку, що має місце в Україні, де

дії бухгалтера жорстко регламентовані, на відміну від країн із ринковою економікою.

Проблеми, пов'язані з класифікацією дебіторської заборгованості в сучасних умовах, уже розглядалися у працях науковців, проте як раніше, так і нині усі намагання детальніше класифікувати дебіторську заборгованість та ґрунтовніше відображати її суперечили думці, що збільшення кількості статей в активі балансу підприємства призведе до того, що звітна форма стане громіздкою і не зрозумілою.

При складанні фінансової звітності дебіторська заборгованість класифікується за такими ознаками:

- зв'язок із нормальним операційним циклом;
- термін погашення;
- об'єкти, щодо яких виникли зобов'язання дебіторів;
- своєчасність сплати боржником дебіторської заборгованості.

Запропонована П(С)БО класифікація дебіторської заборгованості містить об'єктний її склад. Водночас слід зауважити, що важливе значення має класифікація дебіторської заборгованості за контрагентами. Для аналізу недостатньо виділяти чинним планом рахунків бухгалтерського обліку тільки заборгованість вітчизняних та іноземних постачальників. Для правильної оцінки фінансового стану підприємства необхідно здійснювати деталізований аналітичний облік дебіторської заборгованості, що стало можливим при запровадженні комп'ютеризованого обліку. Саме останній дасть змогу правильно оцінити фінансовий стан і стати базою для ефективного управління дебіторською заборгованістю.

Довгостроковою дебіторською заборгованістю визнається заборгованість, яка не виникає в ході нормального операційного циклу і буде погашена після 12 місяців з дати балансу.

У НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» дається визначення операційного циклу – це проміжок часу між придбанням запасів

для здійснення діяльності й отримання коштів від реалізації виробленої з них продукції або товарів і послуг. Звичайно операційний цикл не перевищує 12 місяців, але за деякими видами діяльності він може продовжуватися більше одного року. Незважаючи на це, заборгованість, що виникла в ході такого операційного циклу, все одно визнається не довгостроковою, а поточною[62].

З цього випливає, довгострокова заборгованість – це в основному заборгованість, не пов'язана з операційною діяльністю.

Поточна дебіторська заборгованість (короткострокова) – це заборгованість, що виникає в ході нормального операційного циклу або буде погашена протягом 12 місяців з дати балансу.

З цього випливає, що заборгованість, яка виникла, не пов'язана з операційним циклом (наприклад, заборгованість орендарів за операціями фінансової оренди, працівників за наданими їм позиками), але передбачається, що вона буде погашена в термін менше 12 місяців, то така заборгованість визнається поточною.

З наведених вище визначень довгострокової і поточної дебіторської заборгованості слід зробити висновок: оскільки віднесення заборгованості до поточної або довгострокової прив'язане до дати балансу, на вказану дату слід переглядати довгострокову заборгованість за окремими дебіторами за термінами її погашення. Якщо виявиться, що до терміну погашення заборгованості залишилося менше 12 місяців, колишню довгострокову заборгованість слід відобразити на дату балансу як поточну.

З точки зору одних вчених поділ дебіторської заборгованості на поточну та довгострокову є важливим інструментом фінансового аналізу, з точки зору інших – класифікація дебіторської заборгованості, як і будь-яка інша класифікація, є умовною, а отже, не є необхідною.

У відношенні до об'єктів, де виникає дебіторська заборгованість, групування здійснюється за такими видами:

- заборгованість орендаря за фінансовою орендою, яка відображається у балансі орендодавця;

- заборгованість, забезпечена вексями;
- за наданими позиками;
- дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги;
- дебіторська заборгованість за розрахунками;
- інша дебіторська заборгованість.

Важливого значення набуває поділ заборгованості за термінами її погашення на:

- дебіторську заборгованість, визначений угодою строк оплати не настав;
- дебіторську заборгованість, не оплачену в строк.

У регістрах обліку відображення очікуваного й реального термінів погашення заборгованості немає. Доцільніше було б за реальним строком погашення поділяти дебіторську заборгованість на термінову, прострочену і відстрочену, що в обліку знаходить відображення на відповідних аналітичних рахунках, де контролюється термін виконання договорів.

У свою чергу дебіторська заборгованість, не оплачена в строк поділяється на такі види: безнадійну та сумнівну.

Безнадійна дебіторська заборгованість – це заборгованість, щодо якої існує впевненість про її неповернення боржником або за якою минув строк позовної давності.

Сумнівний борг – це поточна дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи і послуги, щодо якої існує невпевненість її погашення боржником.

При визначенні сумнівності заборгованості для обліку важливим є поділ заборгованості за забезпеченістю (гарантія, застава, порука, вексель). На нашу думку, слід окремо виділяти заборгованість забезпечену і незабезпечену.

Умовно всю дебіторську заборгованість також можна поділити на два види: допустиму і невиправдану, що набуває великого значення в управлінні. Допустима дебіторська заборгованість не є наслідком недоліків у господарській діяльності підприємства і виникає в результаті застосовуваних

форм розрахунків за товари і послуги. Невиправдана дебіторська заборгованість виникає внаслідок недоліків у діяльності підприємства, наприклад, при виявленні недостач, розкрадань товарно–матеріальних цінностей і коштів. Поділ дебіторської заборгованості на ці два види дає можливість простежити порушення фінансово–розрахункової дисципліни і виявити: неякісну роботу контрагента – відсутність коштів у покупця, незадовільну організацію роботи його бухгалтерії; неякісну роботу підприємства–постачальника – порушення договорів поставки.

У Балансі (Звіті про фінансовий стан) суми дебіторської заборгованості відображаються в різних рядках залежно від її видів. Основні види дебіторської заборгованості та їх відображення на рахунках бухгалтерського обліку й у фінансовій звітності подані далі в таблиці 1.2.

Таблиця 1.2

Узгодженість відображення інформації про дебіторську заборгованість за Звітом про фінансовий стан та Планом рахунків

Вид дебіторської заборгованості	Бухгалтерський рахунок	Рядок балансу
1	2	3
Довгострокова:		
– заборгованість за майно, що передано у фінансову оренду	181	1040
– довгострокові векселі одержані	182	1040
– інша дебіторська заборгованість	183	1040
– короткострокові векселі одержані	34	1155
– за продукцію, товари, роботи і послуги (крім заборгованості, забезпеченої векселем)	36, 38	1125
– за виданими авансами	371	1130
– за розрахунками з підзвітними особами	372	1155
– за нарахованими доходами	373	1140
– за претензіями	374	1155
– за відшкодування завданих збитків	375	1155
– за позиками членам кредитних спілок	376	1155
– з різними дебіторами	377	1155

З цього випливає, що класифікація дебіторської заборгованості, яка вимагається згідно вітчизняного законодавства є недостатньою для

ефективного управління дебіторською заборгованістю і не повністю відображає її сутність. Через це для управлінського обліку необхідно розробляти більш глибоку класифікацію за багатьма ознаками.

На дату визнання за балансом дебіторська заборгованість оцінюється за первісною або теперішньою вартістю.

Основною проблемою визнання дебіторською заборгованості залишається проблема пов'язана з наявністю мотивуючих скидок, що надаються покупцям, адже в сучасних умовах господарювання для отримання додаткового прибутку за рахунок збільшення товарообігу, підприємства вимушені заохочувати своїх клієнтів наданням їх різноманітних знижок.

Усю сукупність знижок, що можуть надаватися покупцеві поділяють на:

1. Торговельні знижки – процентні знижки від базисної ціни (при розпродажі, для постійних клієнтів), які не викликають облікових проблем;
2. Розрахункові знижки – процентні знижки, що надаються в залежності від строку сплати, проблемність обліку в тому, що не ясно отримає покупець знижку чи ні, до того моменту, поки він не сплатить за товар. Такого типу знижки надаються з метою змусити покупця сплатити рахунок до закінчення встановленого в договорі терміну.

Проблемним аспектом в оцінці дебіторської заборгованості є те, що вона повинна оцінюватися за вартістю можливих до отримання сум, щоб не завищувати очікування користувачів фінансової звітності.

Наведені вище проблеми визнання та оцінки обумовлюють розбіжності у обліку та оцінці дебіторської заборгованості в Україні та за кордоном (таблиця 1.3).

Так, в зарубіжних країнах оцінка поточної дебіторської заборгованості здійснюється на дату її виникнення (за сумою виставленого рахунку або за сумою, зменшеною на величину знижки), на дату погашення (за сумою з урахуванням знижки за умови оплати в період дії знижки) та на дату балансу (за чистою вартістю реалізації). В українській практиці поточна дебіторська заборгованість у момент її визнання оцінюється за первісною вартістю

одночасно з визнанням доходу від реалізації продукції, товарів, робіт і послуг, а на дату складання балансу – за чистою вартістю реалізації.

Таблиця 1.3

Оцінка поточної дебіторської заборгованості у вітчизняній та зарубіжній практиці

Оцінка поточної дебіторської заборгованості				
Вітчизняна практика		Зарубіжна практика		
На дату виникнення	На дату складання балансу	На дату виникнення	На дату погашення	На дату складання балансу
за первісною вартістю	- за первісною вартістю - за чистою вартістю реалізації	Валовий метод		
		за сумою виставленого рахунку	з урахуванням знижки (за умови оплати в період дії знижки)	Чиста вартість реалізації
		Чистий метод		
		за сумою зменшеною на величину знижки	- з урахуванням знижки (за умови оплати в період дії знижки); - знижка, не отримана покупцем, трактується як «штраф» (за умови оплати пізніше періоду дії знижки)	Чиста вартість реалізації

Для вирішення проблеми оцінки дебіторської заборгованості та обліку знижок за своєчасність її сплати МСБО пропонує використовувати один з методів: брутто і нетто.

Метод обліку знижок брутто (консервативний метод) передбачає відображення тільки звершених фактів без урахування будь-яких припущень або оцінок. Таким чином, в момент визнання заборгованості вона повинна бути оцінена по повній сумі угоди, а якщо покупець скористається знижкою, тільки тоді операція буде відображена в обліку.

Метод урахування знижок нетто (ліберальний метод) припускає, що для більшої достовірності має відображатися найбільш песимістичний прогноз подій, тобто вже в момент визнання дохід і заборгованість мають бути

зменшені на суму можливої знижки. А якщо покупець не скористається даною пропозицією, тоді відображається отримання «загубленої» знижки як додатковий дохід.

Виокремлення цих двох методів обумовлено тим, що на формування МСБО вплинули 2 основних напрями в обліку: континентальна (більш консервативна) та англо-американська школи (більш динамічна і ліберальна).

Однак, метод нетто не отримав масового визнання, оскільки по суті, знижки – це зменшення первісної вартості виручки.

Таким чином, використовуючи розглянуті методи (нетто, брутто), поточна дебіторська заборгованість на дату виникнення може бути відображена як за сумою виставленого рахунку так і за сумою зменшеною на величину знижки. Згідно з українськими стандартами дебіторська заборгованість на дату виникнення відображається за первісною вартістю.

Оцінка та відображення поточної дебіторської заборгованості на дату балансу за українськими та міжнародними стандартами відбувається за чистою вартістю реалізації. Відмінним при цьому (в Україні та за кордоном) є визначення чистої вартості реалізації (формули 1.1, 1.2):

1. Вітчизняна практика:

$$ЧВР = ПВ - РСБ, \quad (1.1)$$

де ЧВР – чиста вартість реалізації;

ПВ – первісна вартість;

РСБ – резерв сумнівних боргів.

2. Зарубіжна практика:

$$ЧВР = ПВ - РСБ - РПЗ - РЗДЗ, \quad (1.2)$$

де РПЗ – резерв повернень та знижок;

РЗДЗ – резерв на збір (на інкасацію) дебіторська заборгованість [77].

Наведена відмінність розрахунку чистої виручки від реалізації обумовлена тим, що за кордоном сумнівні, безнадійні борги, знижки, витрати через повернення і витрати на інкасацію підприємства розцінюються як необхідні витрати підприємства, пов'язані з реалізацією в кредит.

Використовуючи закордонний досвід у більшій мірі дотримується один з базових принципів обліку – співставлення доходів та витрат періоду, оскільки створюючи резерв не тільки безнадійних боргів, а ще й резерв повернень та знижок, резерв інкасації дебіторської заборгованості підприємства доведе показник «дебіторська заборгованість» в балансі до очікуваного фактичного рівня відшкодування та максимально наближує понесені у періоді доходи з витратами.

Довгострокова дебіторська заборгованість в Україні та за кордоном у момент її визнання оцінюється за первісною вартістю, якщо на неї нараховуються відсотки – за теперішньою (дисконтованою) вартістю, при цьому частина довгострокової дебіторської заборгованості, яка підлягає сплаті у найближчі 12 місяців, чи операційний цикл має відображатися у складі поточної дебіторської заборгованості.

Так, якщо фактори ризику враховані в сумі очікуваної до отримання дебіторської заборгованості, подальші коригування дебіторської заборгованості, що відображають фактор часу (відстрочка оплати), слід здійснювати за допомогою приведення (дисконтування) очікуваної до отримання суми заборгованості за безризиковою ставкою, яка лежить в діапазоні від депозитної ставки до ставки, під яку оцінюване підприємство здатне брати кредити в банках.

Оцінка за дисконтованою вартістю майбутніх платежів застосовується орендодавцями для відображення платежів за договорами фінансової оренди. Інакше кажучи, сума таких платежів повинна відображатися в сумі чистих інвестицій в оренду, що дорівнює загальній сумі мінімальних орендних платежів і негарантованої ліквідаційної вартості за вирахуванням незаробленого фінансового доходу.

У міжнародній практиці широко застосовується така оцінка. Що стосується українського бухгалтерського обліку, то застосування цієї оцінки стало можливим тільки після прийняття П(С)БО 14 «Оренда» 10.08.2000 р. [71].

Таким чином, облік дебіторської заборгованості в Україні регулюється чітко визначеним нормативом – П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість». Дебіторська заборгованість у бухгалтерському обліку класифікується в залежності від: термінів її погашення, ймовірності її погашення, оцінки відображення її в балансі.

1.2. Значення і завдання обліку та аудиту в управлінні дебіторською заборгованістю підприємства

Сьогодні в період глобальних змін в різних сферах діяльності суспільства питання дебіторської заборгованості є досить актуальним, адже фінансовий стан підприємства значною мірою залежить саме від наявності та ефективного управління цим видом заборгованості.

Очевидно, що в сучасних умовах у процесі діяльності підприємство не завжди здійснює розрахунки з іншими підприємствами або фізичними особами одночасно з передачею майна, виконанням робіт, наданням послуг тощо. У зв'язку з цим у нього виникає дебіторська заборгованість.

Дебіторська заборгованість визначається як сума заборгованості дебіторів підприємству на певну дату. Дебіторами можуть бути як юридичні, так і фізичні особи, які заборгували підприємству грошові кошти, їх еквіваленти або інші активи.

Як свідчить практика, здійснюючи підприємницьку діяльність підприємство часто не може стягнути борги з контрагентів. Зростання дебіторської заборгованості можливе внаслідок збільшення обсягів продажу, нераціональної кредитної політики, неплатоспроможності покупців тощо. Перевищення дебіторської заборгованості зумовлює зниження фінансової стійкості підприємства та вимагає залучення додаткових джерел

фінансування. У разі перевищення кредиторської заборгованості створюється загроза неплатоспроможності підприємства.

Основними завданнями управління дебіторською заборгованістю є:

- 1) систематизація та аналіз інформації про покупців, замовників та інших дебіторів підприємства;
- 2) моніторинг розміру і структури дебіторської заборгованості покупців, замовників та інших дебіторів за відвантажену продукцію, виконані роботи, надані послуги та за іншими операціями, забезпеченими векселями, що передбачає зменшення поточних фінансових потреб підприємства в оборотних інвестиціях з метою зменшення витрат на їх обслуговування;
- 3) забезпечення високої швидкості обороту дебіторської заборгованості, яка дає змогу скоротити потребу в ньому завдяки раціональнішому використанню;
- 4) виявлення величини впливу дебіторської заборгованості на прибуток та поточну платоспроможність і ліквідність активів підприємства;
- 5) забезпечення оптимального співвідношення між платоспроможністю і рентабельністю шляхом підтримки відповідних розмірів і структури оборотних активів;
- 6) захист від інфляції;
- 7) виявлення умов, які сприяють виникненню ризику втрати ліквідності та зниженню ефективності діяльності підприємства;
- 8) контроль за заборгованістю, строк сплати по якій ще не настав, а також заборгованістю, не сплаченою в строк;
- 9) розрахунок прогнозного розміру резерву сумнівних боргів;
- 10) розроблення варіантів рефінансування дебіторської заборгованості;
- 11) сприяння зростанню обсягу продаж шляхом надання комерційного кредиту і цим самим – зростанню прибутку;
- 12) визначення ступеня ризику несплати рахунків покупцями;
- 13) надання рекомендацій щодо зменшення кількості фактично або потенційно неплатоспроможних покупців;

14) підвищення конкурентоздатності за допомогою відтермінування платежів.

Політика управління дебіторською заборгованістю складається із умов, правил та процедур, виконання яких забезпечує досягнення запланованого результату:

1. Проведення аналізу та оцінки поточного стану дебіторської заборгованості, що передбачає зовнішній та внутрішній аналіз, виявлення можливостей, ризиків та загроз, облік ресурсів та встановлення обмежень у часі щодо досягнення поставлених цілей; визначення середнього розміру фінансових активів, які перебувають у формі дебіторської заборгованості, їх питомої ваги в загальній сумі оборотності активів підприємства; поділ та оцінку дебіторської заборгованості за окремими її видами та строками погашення.

2. Формування системи кредитних умов: строк надання кредиту; розмір кредиту, який надається; система штрафних санкцій за прострочення виконання зобов'язань покупцями; вартість надання кредиту, тобто система цінових знижок при здійсненні негайних розрахунків за придбану продукцію.

3. Визначення можливої суми оборотного капіталу, спрямованого в дебіторську заборгованість за кредитом, є четвертим блоком системи управління дебіторською заборгованістю. Розрахунок цієї суми передбачає врахування запланованих обсягів реалізації продукції в кредит; середній період прострочення платежів; коефіцієнт співвідношення собівартості та ціни продукції, яка реалізується в кредит. Прискорення оборотності коштів у розрахунках у динаміці розглядають як позитивну тенденцію.

4. Формування стандартів оцінки покупців, що передбачає визначення системи характеристик, які оцінюють кредитоспроможність окремих груп покупців; формування та експертиза інформаційної бази проведення оцінки кредитоспроможності покупців; вибір методів оцінки кредитоспроможності покупців; групування покупців за рівнем кредитоспроможності; диференціація кредитних умов відповідно до рівня кредитоспроможності

покупців; визначення ступеня ризику несплати рахунків покупцями; надання дієвих рекомендацій щодо зменшення кількості потенційно неплатоспроможних покупців.

5. Планування, організація та контроль роботи з дебіторами. Управління дебіторською заборгованістю зводиться до: формування кредитного рейтингу клієнтів; класифікації дебіторської заборгованості за видами; ведення реєстру старіння заборгованості; оцінки реальної вартості та обертання дебіторської заборгованості; включення дебіторської заборгованості в систему операційних бюджетів; реструктуризація дебіторської заборгованості.

6. Організація інформаційного забезпечення обліку дебіторської заборгованості на підприємстві будь-якої форми власності має важливе значення, оскільки сприяє упорядкуванню інформації, прозорості та достовірності даних із розрахункових операцій за борговими правами. Керівнику підприємства з метою отримання повної й оперативної інформації щодо різних видів дебіторської заборгованості, які становлять значну частку у структурі оборотних коштів, доцільно забезпечити організацію цієї ділянки обліку із залученням відповідних фахівців.

Отже у своїй діяльності підприємствам необхідно приділяти більше уваги організації обліку перелічених операцій у запропонованій схемі із управління дебіторською заборгованістю.

Таким чином, можна сказати, що саме політика управління дебіторською заборгованістю визначає ефективність роботи підприємства. Тому, провівши дослідження, можна визначити основні етапи формування політики управління дебіторською заборгованістю:

1. Аналіз заборгованості підприємства у попередньому періоді.
2. Формування принципів кредитної політики відносно покупців
3. Визначення можливої суми фінансових коштів, які інвестуються в дебіторську заборгованість по товарному та споживчому кредиту.
4. Формування системи кредитних умов.

5. Формування стандартів оцінки покупців і диференціація умов надання кредиту.

6. Формування процедури інкасації дебіторської заборгованості.

7. Забезпечення використання на підприємстві сучасних форм фінансування дебіторської заборгованості.

Отже, мета обліку дебіторської заборгованості полягає в тому, щоб не допустити прострочення термінів платежу та доведення заборгованості до стану безнадійної. Правильно організований бухгалтерський облік повинен мати таку систему рахунків, яка б достатньою мірою відображала і характеризувала всю господарську діяльність з вимушеною конкретизацією.

Отже, завданнями бухгалтерського обліку розрахунків з дебіторами є:

- дотримання встановлених правил розрахункових відносин;
- своєчасність розрахунків і запобігання випадкам прострочення сплати дебіторської заборгованості;
- періодична звірка даних бухгалтерського обліку безпосередньо з дебіторами;
- правильне і своєчасне документальне оформлення розрахункових операцій, їх відображення в регістрах бухгалтерського обліку;
- своєчасне і достовірне ведення аналітичного і синтетичного обліку розрахунків;
- своєчасне відображення розрахункових операцій у податковому обліку;
- своєчасне взаємне звіряння розрахунків з дебіторами;
- недопущення нереальної дебіторської заборгованості.

Головним завданням управління дебіторською заборгованістю є:

- сприяння зростанню обсягу продаж шляхом надання комерційного кредиту і тим самим – зростанню прибутку;
- підвищення конкурентоздатності за допомогою відстрочення платежів;
- визначення ступеня ризику несплати рахунків покупцями;
- розрахунок прогнозованого розміру резерву сумнівних боргів;

- надання рекомендацій щодо зменшення кількості фактично або потенційно неплатоспроможних покупців.

Бухгалтерський облік повинен відображати вжиті заходи на бухгалтерських рахунках та, відповідно, їх вплив на фінансові результати діяльності підприємства.

Основне призначення аудиту дебіторської заборгованості полягає в тому, щоб допомогти підприємству сформулювати рекомендації і визначити заходи по ліквідації заборгованості, не лише як засобів покращення розрахункових операцій, але і фінансового стану підприємства. П(С)БО 10 визначає методи оцінки дебіторської заборгованості при зарахуванні її на баланс, на дату складання звітності та при списанні з балансу як безнадійної.

Аудит повинен бути організований так, щоб адекватно відображати всі аспекти діяльності суб'єкта, що перевіряється, настільки наскільки вони відповідають перевірній фінансовій інформації. Для того щоб аудитор висловив незалежну думку, він повинен одержати гарантію того, що інформація у бухгалтерській документації та інших джерелах інформації достовірна і достатня.

Метою аудиту дебіторської заборгованості є підтвердження достовірності, повноти, реальності і законності відображення дебіторської заборгованості в обліку і фінансовій звітності підприємства.

Для досягнення поставленої мети, аудитор виконує наступні завдання:

- встановлення наявності і реальності дебіторської заборгованості;
- оцінка стану дебіторської заборгованості за встановленими критеріями;
- перевірка наявності і правильності оформлення первинних документів, що є підставою для здійснення облікових записів по дебіторській заборгованості;
- оцінка синтетичного і аналітичного обліку, правильне використання відповідних рахунків Плану рахунків;

- контроль правильності перенесення вхідного сальдо при трансформації старої форми балансу в нову та при відкритті відповідних рахунків Головної книги;

- перевірка правильності розрахунків по дебіторській заборгованості;
- правильність оцінки дебіторської заборгованості, розрахунок;
- перевірка правильності списання дебіторської заборгованості, щодо якої минув строк позовної давності.

Раціональна організація системи внутрішнього контролю за станом розрахунків на підприємстві сприяє зміцненню договірної та розрахункової дисципліни, підвищенню відповідальності за дотриманням платіжної дисципліни, скороченню дебіторської заборгованості, покращанню фінансового стану суб'єкта господарювання.

Отже, важливим завданням управління грошовими потоками є ефективне управління дебіторською заборгованістю, яке спрямоване на оптимізацію обсягів дебіторської заборгованості та забезпечення її своєчасної інкасації.

Проведені дослідження дали змогу зробити наступні висновки. Організація та аудит обліку дебіторської заборгованості на підприємстві будь-якої форми власності має важливе значення, оскільки сприяє упорядкуванню інформації, прозорості та достовірності даних із розрахункових операцій за борговими правами (з дебіторами). Керівнику підприємства з метою отримання повної й оперативної інформації щодо різних видів дебіторської заборгованості, які складають значну частку у структурі оборотних коштів, доцільно забезпечити організацію цієї ділянки обліку із залученням відповідних фахівців.

1.3. Характеристика фінансово-господарської діяльності та постановки обліку і контролю на ПрАТ «Завод «Лтава»

Суб'єктом дослідження і дипломній роботі обрано Приватне акціонерне товариство «Завод «Лтава».

Організаційна структура ПрАТ «Завод «Лтава» відповідає вимогам Закону України "Про акціонерні товариства":

- Голова правління;
- головний інженер;
- начальник з виробництва;
- комерційний директор;
- головний економіст;
- головний бухгалтер.

Прат «Завод «Лтава» займається виробництвом широкої гами електротехнічних з'єднувачів, комутаційних та установчих виробів, товарів побутового призначення, замковими пристроями, спецтехнологічним обладнанням, комплектуючих виробів для підприємств, що займаються виготовленням медичного обладнання та автомобілебудуванням.

Прат «Завод «Лтава» є одним з провідних виробників електричних з'єднувачів та комутаційних виробів. З метою освоєння нових виробів на підприємстві поступово запроваджуються новітні технології виробництва, вводиться в дію нове обладнання та вдосконалюються технології управління виробничими процесами.

Істотні проблеми виникають у зв'язку з відсутністю законодавчої доктрини розвитку держави. Часті зміни та доповнення до існуючих законодавчих та нормативних актів на ринку підприємництва не поліпшують, а навпаки, подекуди, заганяють підприємство в глухий кут. Враховуючи вище наведене, не можливо проводити довгострокову політику в царині виробничого, фінансового та економічного планування розвитку акціонерного товариства.

Політика акціонерного товариства щодо фінансування своєї діяльності розробляється згідно з чинним законодавством та затверджується щорічними загальними зборами акціонерів та базується на принципах повного госпрозрахунку.

Методика та організації бухгалтерського обліку ПрАТ «Завод «Лтава» визначається обліковою політикою підприємства. Внутрішнім стандартом підприємства, який визначає підходи до ведення обліку щодо окремих видів доходів, витрат, зобов'язань, до яких є альтернатива вибору є наказ про облікову політику підприємства.

Облікова політика на підприємстві впроваджена та здійснюється у відповідності законодавства України: Закону України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні", Податкового кодексу України та інших законодавчих та нормативних документів, що регламують ведення бухгалтерського та податкового обліку на підприємствах колективної форми власності на Україні.

Бухгалтерський облік операцій в бухгалтерії ПрАТ «Завод «Лтава» ведеться з використання Плану рахунків бухгалтерського обліку [16]. На ПрАТ «Завод «Лтава» використовується автоматизована форма ведення обліку з використанням системи «1С: Підприємство», конфігурація «Бухгалтерія для України»

Бухгалтер підприємства здійснює попередній, поточний та наступний контроль за відображенням в обліку всіх господарських операцій; за наявністю та рухом товарних запасів в місцях зберігання; бере участь в оформленні матеріалів пов'язаних з нестачею та відшкодуванням втрат від нестач, крадіжок і псування активів підприємства.

Недоліком організації обліково-аналітичної роботи на ПрАТ «Завод «Лтава» є не використання даних системи бухгалтерського обліку для здійснення систематичного аналізу платоспроможності, фінансового стану, ділової активності, прибутковості підприємства, формування прибутку та його використання.

Оцінку показників фінансово – господарської діяльності можна зробити за допомогою даних таблиці, яка складена на підставі даних фінансової звітності (Додатки Б-Р).

Таблиця 1.4

Основні показники фінансово-господарської діяльності

Прат «Завод «Лтава» за 2016-2018 рр.

Показники	2016 рік	2017 рік	2018 рік	Відхилення (+, -) 2018 року від:		2018 рік у % до:	
				2016 року	2017 року	2016 року	2017 року
1	2	3	4	5	6	7	8
1. Капітал							
1. Капітал (станом на кінець періоду), тис. грн	724992,0	889540,0	1099203,0	374211,0	209663,0	151,6	123,6
1.1 Власний капітал:	705111,0	809377,0	968041,0	262930,0	158664,0	137,3	119,6
1.1.1. Власний оборотний капітал	621039,0	666744,0	641244,0	20205,0	-25500,0	103,3	96,2
1.1.2. Нерозподілений прибуток або непокриті збитки	43744,0	104682,0	159041,0	115297,0	54359,0	363,6	151,9
1.2. Позиковий капітал	19881,0	80163,0	131162,0	111281,0	50999,0	659,7	163,6
1.2.1. Поточні зобов'язання за розрахунками	16167,0	72208,0	106550,0	90383,0	34342,0	659,1	147,6
2. Ресурси							
2.1. Середньорічна вартість основних засобів, тис. грн	56793,0	73255,0	130296,0	73503,0	57041,0	229,4	177,9
2.2. Середньорічна вартість оборотних активів, тис. грн	612541,0	693913,5	759656,5	147115,5	65743,0	124,0	109,5
– у тому числі: запасів	126254,5	110120,5	114571,0	-11683,5	4450,5	90,7	104,0
2.3. Середньооблікова чисельність працівників, чол.	789,0	680,0	818,0	29,0	138,0	103,7	120,3

Продовження табл. 1.4

1	2	3	4	5	6	7	8
2.4 Фонд оплати праці, тис. грн	94982,0	118811,0	180130,0	85148,0	61319,0	189,6	151,6
3. Економічні показники							
3.1. Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), тис. грн	245287,0	271561,0	480512,0	235225,0	208951,0	195,9	176,9
3.2. Витрати, тис. грн	183484,0	214040,0	376040,0	192556,0	162000,0	204,9	175,7
3.2.1. Витрати на 1 грн виручки від реалізації	0,75	0,79	0,78	0,03	-0,01	104,6	99,3
3.3. Прибуток (збиток) від операційної діяльності, тис. грн.	52797,0	51058,0	138910,0	86113,0	87852,0	263,1	272,1
3.3.1. Чистий прибуток (збиток), тис. грн.	42065,0	104266,0	158664,0	116599,0	54398,0	377,2	152,2
3.4. Середньомісячна заробітна плата, грн і коп.	10031,90	14560,17	18350,65	8318,76	3790,48	182,92	126,03
3.5. Фондовіддача, грн	4,32	3,71	3,69	-0,63	-0,02	85,39	99,48

Протягом 2016-2018 р. діяльність ПрАТ «Завод «Лтава» була прибутковою. За інформацією фінансової звітності за 2016 - 2018 рр. чистий прибуток ПрАТ «Завод «Лтава» у 2018 р. становив 158664,0 тис. грн, що у майже 4 рази більше, ніж у 2016 р. та на 54398,0 тис. грн. перевищує показник 2017 р.

Аналіз основних показників діяльності ПрАТ «Завод «Лтава» свідчить, що протягом 2016-2018 рр. величина капіталу поступово зростає.

На кінець 2018 р. капітал становив 1099203,0 тис. грн, що на 374211,0 тис. грн або на 51,6% білше, ніж у 2016 р. Разом з тим, показник 2018 р. перевищує показник 2017 р. на 209663,0 тис. грн або на 23,6%.

Аналіз динаміки джерел утворення капіталу ПрАТ «Завод «Лтава» показує, що власний капітал на кінець 2018 р. становив 968041,0 тис. грн, що на 262930,0 тис. грн або на 37,3% більше ніж у 2016 р. та на 158664,0 тис. грн або на 19,6% більше, ніж у 2016 р.

Позитивно слід оцінити збільшення власного оборотного капіталу. Станом на кінець 2018 р. він становив 641244,0 тис. грн, що більше показника 2016 р. на 20205,0 тис. грн., проте менше показника 2017 р. на 25500,0 тис. грн.

Протягом 2016-2018 рр. простежуються позитивні тенденції у формуванні нерозподіленого прибутку. Якщо на кінець 2016 р. у складі власного капіталу його сума становила 43744,0 тис. грн, то на кінець 2018 р. нерозподілений прибуток склав 159041,0 тис. грн, що майже в 4 рази перевищує показник 2016 р. та на 51,9 % показник 2017 р.

Збільшення позикового капіталу слід оцінити з одного боку негативно - відбувається збільшення зобов'язань підприємства протягом 2016-2018 рр., проте це також свідчить про розширення діяльності підприємства.

Аналіз динаміки ресурсів характеризує збільшення вартості основних засобів підприємства. Так, середньорічна вартість основних засобів (за первісною вартістю) у 2018 р. склала 130296,0 тис. грн, що на 73503,0 тис. грн більше показника 2016 р. та на 57041,0 тис. грн або на 77,9 % більше, ніж у 2017 р. Збільшення вартості основних засобів може характеризувати посилення матеріально-технічного забезпечення.

Варто відмітити, що одночасно не значно погіршилася ефективність використання основних засобів: у 2018 р. фондівіддача становила 3,69 грн, що менше, ніж у 2016 р. на 0,63 грн. або 14,61%.

Середньорічна вартість оборотних активів у 2018 р. становила 759656 тис. грн, що на 147115,5 тис. більше, ніж у 2016 р. та на 65743,0 тис. грн. більше показника 2017 р. В цілому збільшення оборотних активів проти показників 2016-2017 рр. оцінюється позитивно, оскільки саме вони створюють додаткову вартість, проте це може свідчити про неоптимальні запаси і вилучення грошових коштів з обороту.

Чистий дохід від реалізації за 2018 р. становив 480512,0 тис. грн, що більше показника 2016 р. на 235225,0 тис. грн або в 2 рази та більше, ніж у 2017 р. на 208951,0 тис. грн або на 76,9%. При цьому динаміка збільшення чистого прибутку перевищує динаміку збільшення чистого доходу. Про

розширення діяльності ПрАТ «Завод «Лтава» свідчить і збільшення середньооблікової чисельності працівників до 818 осіб. При цьому простежується збільшення середньомісячної заробітної плати на 82,92 % до 18350,65 грн.

Таким чином, аналіз основних фінансових показників свідчить про достатньо ефективну діяльність ПрАТ «Завод «Лтава» у 2018 р.

Аналізуючи ефективність діяльності ПрАТ «Завод «Лтава» за показниками рентабельності (табл. 1.5), слід відмітити, що у 2018 р. на 100 грн виручки від реалізації припадає 40,24 грн прибутку від звичайної діяльності до оподаткування, що більше показника 2016 р. на 13,12 грн, хоча нижче показника 2017 року.

Таблиця 1.5

Показники рентабельності ПрАТ «Завод «Лтава» за 2016-2018 рр.

Показники	2016 рік	2017 рік	2018 рік	Відхилення (+, -) 2018 року від:	
				2016 року	2017 року
1	2	3	4	5	6
1. Середній розмір майна	711118,5	807266,0	994371,5	283253,0	187105,5
2. Середній розмір власного капіталу	684077,5	757244,0	888709,0	204631,5	131465,0
3. Середній розмір власного оборотного капіталу	585500,0	643891,5	653994,0	68494,0	10102,5
4. Середній розмір постійного капіталу	684077,5	757244,0	888709,0	204631,5	131465,0
5. Середній розмір авансованого капіталу	684077,5	757244,0	888709,0	204631,5	131465,0
6. Середній розмір матеріальних оборотних активів	126254,5	110120,5	114571,0	-11683,5	4450,5
7. Середній розмір основних засобів	156560,0	173974,5	250405,5	93845,5	76431,0
8. Вартість виробничих ресурсів	282814,5	284095,0	364976,5	82162,0	80881,5
11. Виручка від реалізації	245287,0	271561,0	480512,0	235225,0	208951,0
12. Витрати	183484,0	214040,0	376040,0	192556,0	162000,0
13. Прибуток (збиток) до оподаткування	66539,0	126510,0	193376,0	126837,0	66866,0

Продовження табл. 1.5

1	2	3	4	5	6
14. Чистий прибуток (збиток)	42065,0	104266,0	158664,0	116599,0	54398,0
15. Рентабельність (збитковість), %					
15.1. Продажу	27,13	46,59	40,24	13,12	-6,34
15.2. Основних засобів	42,50	72,72	77,23	34,72	4,51
15.3. Оборотних активів	52,70	114,88	168,78	116,08	53,90
15.4. Виробничих ресурсів	23,53	44,53	52,98	29,46	8,45
15.5. Витрат	36,26	59,11	51,42	15,16	-7,68
15.6. Активів	5,92	12,92	15,96	10,04	3,04
15.7. Власного капіталу	6,15	13,77	17,85	11,70	4,08
15.8. Власного оборотного капіталу	7,18	16,19	24,26	17,08	8,07
15.9. Перманентного капіталу	6,15	13,77	17,85	11,70	4,08
15.10. Авансованого капіталу	6,15	13,77	17,85	11,70	4,08

Динаміку показників рентабельності протягом 2016-2018 рр. слід оцінити позитивно.

Фінансову стійкість підприємства оцінюють за системою узагальнюючих та часткових показників.

Розрахунок узагальнюючих показників фінансової стійкості ПрАТ «Завод «Лтава» представлено у додатку С.

За інформацією додатку С узагальнюючі показники фінансової стійкості ПрАТ «Завод «Лтава» характеризують, що підприємство на кінець 2018 р. має абсолютну фінансову сталість, як і протягом 2016-2017 рр.

Поряд з узагальнюючими показниками фінансову стійкість підприємства характеризують також фінансові коефіцієнти.

У таблиці (Додаток Т) наведено розрахунок часткових показників фінансової стійкості підприємства.

Часткові показники фінансової стійкості свідчать, що коефіцієнти незалежності, концентрації позикового капіталу, фінансової залежності, фінансування, заборгованості відповідають рекомендованим значенням, що

свідчить про міцну фінансову позицію підприємства та незалежність його діяльності від зовнішніх джерел формування капіталу.

Виявити причини, що сприяли зміцненню платоспроможності діяльності ПрАТ «Завод «Лтава» дозволяють показники платоспроможності. За інформацією табл. (Додаток У) спостерігаємо, що на кінець 2018 р. товариство було спроможне розрахуватися за поточними зобов'язаннями на 459,1% високоліквідними активами – грошовими коштами.

Показник не перевищує фактичне значення 2016 року, та перевищує рекомендоване значення. Це свідчить, що підприємство володіє надлишком високоліквідних активів для термінового покриття поточних зобов'язань.

Коефіцієнт термінової ліквідності на кінець 2018 р. становив 4,933, що в 5 разів перевищує оптимальне значення. Отже, ПрАТ «Завод «Лтава» володіє грошовими коштами та коштами у розрахунках у надлишку для термінового погашення поточних зобов'язань.

Перевищення коефіцієнтом загальної ліквідності його рекомендованого значення в 3 рази підтверджує надлишок оборотних активів для погашення поточних зобов'язань на кінець 2018 р.

У формуванні показників платоспроможності важливе значення має забезпеченість діяльності оборотними активами. На кінець 2018 р. оборотні активи становили 70,3% валюти балансу, що є надлишковим для діяльності виробничого підприємства.

На кінець 2018 р. на 1 грн необоротних активів припадало 2,36 грн оборотних активів, що на 5,26 грн менше ніж у 2016 р. та на 2,87 грн менше ніж у 2017 р.

Таким чином, не дивлячись на позитивну динаміку рівня платоспроможності та загальний абсолютний фінансовий стан за показниками ліквідності, нами встановлено, що підприємство потребує реалізації заходів з оптимізації співвідношення оборотних та необоротних активів.

Висновки за розділом 1

Суб'єктом дослідження обрано Приватне акціонерне товариство «Завод «Лтава».

Протягом 2016-2018 р. діяльність ПрАТ «Завод «Лтава» була прибутковою. За інформацією фінансової звітності за 2016 - 2018 рр. чистий прибуток ПрАТ «Завод «Лтава» у 2018 р. становив 158664,0 тис. грн, що у майже 4 рази більше, ніж у 2016 р. та на 54398,0 тис. грн. перевищує показник 2017 р.

Аналіз основних показників діяльності ПрАТ «Завод «Лтава» свідчить, що протягом 2016-2018 рр. величина капіталу поступово зростає.

На кінець 2018 р. капітал становив 1099203,0 тис. грн, що на 374211,0 тис. грн або на 51,6% більше, ніж у 2016 р. Разом з тим, показник 2018 р. перевищує показник 2017 р. на 209663,0 тис. грн або на 23,6%.

Аналіз динаміки джерел утворення капіталу ПрАТ «Завод «Лтава» показує, що власний капітал на кінець 2018 р. становив 968041,0 тис. грн, що на 262930,0 тис. грн або на 37,3% більше ніж у 2016 р. та на 158664,0 тис. грн або на 19,6% більше, ніж у 2016 р.

Позитивно слід оцінити збільшення власного оборотного капіталу. Станом на кінець 2018 р. він становив 641244,0 тис. грн, що більше показника 2016 р. на 20205,0 тис. грн., проте менше показника 2017 р. на 25500,0 тис. грн.

Протягом 2016-2018 рр. простежуються позитивні тенденції у формуванні нерозподіленого прибутку. Збільшення позикового капіталу слід оцінити з одного боку негативно - відбувається збільшення зобов'язань підприємства протягом 2016-2018 рр., проте це також свідчить про розширення діяльності підприємства.

Аналіз динаміки ресурсів характеризує збільшення вартості основних засобів підприємства.

Варто відмітити, що одночасно не значно погіршилася ефективність використання основних засобів: у 2018 р. фондівдача становила 3,69 грн, що менше, ніж у 2016 р. на 0,63 грн. або 14,61%.

В цілому збільшення оборотних активів проти показників 2016-2017 рр. оцінюється позитивно.

Чистий дохід від реалізації за 2018 р. становив 480512,0 тис. грн, що більше показника 2016 р. на 235225,0 тис. грн або в 2 рази та більше, ніж у 2017 р. на 208951,0 тис. грн або на 76,9%. При цьому динаміка збільшення чистого прибутку перевищує динаміку збільшення чистого доходу. Про розширення діяльності ПрАТ «Завод «Лтава» свідчить і збільшення середньооблікової чисельності працівників до 818 осіб. При цьому простежується збільшення середньомісячної заробітної плати на 82,92 % до 18350,65 грн.

Динаміку показників рентабельності протягом 2016-2018 рр. слід оцінити позитивно.

Узагальнюючі показники фінансової стійкості ПрАТ «Завод «Лтава» характеризують, що підприємство на кінець 2018 р. має абсолютну фінансову сталість, як і протягом 2016-2017 рр.

Отже, не зважаючи на позитивну динаміку рівня платоспроможності та загальний абсолютний фінансовий стан за показниками ліквідності, нами встановлено, що підприємство потребує реалізації заходів з оптимізації співвідношення оборотних та необоротних активів.

У процесі договірних відносин та розрахункових операцій між контрагентами виникає дебіторська заборгованість. Існують різні підходи вчених щодо трактування сутності дебіторської заборгованості.

На основі аналізу чинних національних і міжнародних стандартів бухгалтерського обліку та підходів науковців можна дійти висновку, що дебіторська заборгованість за своєю суттю, є сумою заборгованостей дебіторів підприємству на певну дату, що виникає внаслідок надання коштів, продажу

інших активів, робіт послуг безпосередньо боржникові та не є фінансовим активом, призначеним для продажу.

Облік дебіторської заборгованості в Україні регулюється чітко визначеним нормативом – П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість». Дебіторська заборгованість у бухгалтерському обліку класифікується в залежності від: термінів її погашення, ймовірності її погашення, оцінки відображення її в балансі.

Мета обліку дебіторської заборгованості полягає в тому, щоб не допустити прострочення термінів платежу та доведення заборгованості до стану безнадійної. Правильно організований бухгалтерський облік повинен мати таку систему рахунків, яка б достатньою мірою відображала і характеризувала всю господарську діяльність з вимушеною конкретизацією.

Раціональна організація системи внутрішнього контролю за станом розрахунків на підприємстві сприяє зміцненню договірної та розрахункової дисципліни, підвищенню відповідальності за дотриманням платіжної дисципліни, скороченню дебіторської заборгованості, покращанню фінансового стану суб'єкта господарювання.

Основні завдання з організації обліку на підприємстві впливають з необхідності ефективного управління дебіторською заборгованістю рис. 2.2.

Основні завдання організації обліку дебіторської заборгованості:				
Визначення критеріїв класифікації дебіторської заборгованості	Вибір методу визначення резерву сумнівних боргів	Розробка графіку документообігу для документів, що підтверджують виникнення дебіторської заборгованості, та доведення цієї інформації до виконавців	Вибір облікових регістрів, в яких відображається дебіторська заборгованість, та доведення цієї інформації до конкретних виконавців	Організація передачі інформації з облікових регістрів до центральної бухгалтерії (головному бухгалтеру) для її відображення в звітності

Рис. 2.2. Основні завдання організації обліку дебіторської заборгованості

Але, з практичної точки зору, організація обліку розрахунків з дебіторами стикається з певними труднощами, які можуть бути спровоковані як внутрішніми, так і зовнішніми причинами. Внутрішні причини визначаються діями чи їх відсутністю певних працівників підприємства, а от зовнішні зумовлені діями чи бездіяльністю контрагентів підприємства.

Слід наголосити, що керівництво суб'єктів підприємницької діяльності зазвичай мало приділяє уваги питанням організації обліку дебіторської заборгованості, вважаючи їх менш важливими.

Порядок і форми розрахунків між постачальником і покупцем визначаються у господарських договорах. Бухгалтер повинен звернути увагу на відповідальність істотних умов договору вимогам чинного законодавства. Основними джерелами інформації для контролю розрахункових відносин з покупцями і замовниками слугують первинні документи з обліку розрахунків

У таблиці 2.1 зображено детальну характеристику первинних документів, які підтверджують факт виникнення дебіторської заборгованості.

Таблиця 2.1

**Перелік первинних документів з обліку дебіторської заборгованості
за товари, роботи, послуги**

№ з/п	Документ	Характеристика документа
1.	Видаткова накладна	Використовується для списання товару продавцем та оприбуткування покупцем. Визначає вартість та кількість відвантаженої продукції за номенклатурою
2.	Виписка банку	Документ, що видається банком підприємству, у якому наведено підсумок всіх операцій по розрахунковому рахунку підприємства Виписка повинна містити дату або період, за який вона видана, суми записів по дебету і кредиту рахунка, залишок коштів на рахунку. Вона є підтвердженням усіх проведених банком операцій
3.	Рахунок-фактура	Рахунок, що виписується продавцем на ім'я. У ньому містяться відомості про товар та його ціну. Рахунок-фактура є підставою для оплати товару.
4.	Податкова накладна	Звітний податковий документ, що підтверджує виникнення податкового зобов'язання платника податків у зв'язку з продажем товарів (робіт, послуг) і одночасно підтверджує право на податковий кредит у покупця – платника податків у зв'язку з придбанням таких товарів (робіт, послуг). Це електронний документ, який складається платником податку на додану вартість відповідно до вимог Податкового кодексу України в електронній формі у затвердженому в установленому порядку форматі (стандарті) та надсилається для реєстрації
5.	Акт виконаних робіт (наданих послуг)	Документ, який засвідчує факт виконання робіт або надання послуг. Визначає вартість та розмір виконаних робіт чи послуг.

Процес виникнення дебіторської заборгованості на ПрАТ «Завод «Лтава» відбувається у такій послідовності.

Спочатку оформлюється договір між підприємством-постачальником і підприємством-покупцем. Для забезпечення оплати підприємством-покупцем цінностей від постачальника виставляється «Рахунок-фактура», в якому вказується кількість, ціна і загальна сума (з урахуванням ПДВ), що підлягає оплаті. В свою чергу перерахування коштів на розрахунковий рахунок

підприємства-постачальника здійснюється за допомогою документа «Платіжне доручення». Підтвердженням здійснення оплати постачальника є виписка банку по розрахунковому рахунку підприємства. Для отримання у постачальника придбаних цінностей представнику підприємства-покупця повинна бути видана «Довіреність на одержання цінностей».

Первинний документ, який засвідчує факт виникнення дебіторської заборгованості за роботи, послуги є акт виконаних робіт/наданих послуг. Документ складається у двох примірниках. Вказуються реквізити постачальника, отримувача, а також назва виробленого товару та наданих послуг, їх кількість, ціна і сума. Окремо наводяться підписи представників двох сторін, які безпосередньо здійснювали приймання-передачу послуг.

Організацію обліку дебіторської заборгованості на підприємстві необхідно починати з процедури підготовки облікової політики.

У формуванні облікової політики визначальна роль належить керівнику і головному бухгалтеру. Від їх компетенції та взаємостосунків залежить успішне здійснення (провадження) облікової політики підприємства. Головний бухгалтер або особа, на яку покладено ведення бухгалтерського обліку підприємства, має певні обов'язки, зокрема забезпечує дотримання на підприємстві встановлених єдиних методологічних засад бухгалтерського обліку, складання і подання в установлені терміни фінансової і статистичної звітності; організовує контроль за відображенням на рахунках бухгалтерського обліку всіх господарських операцій; бере участь в оформленні матеріалів, пов'язаних з нестачею та відшкодуванням втрат від нестачі, крадіжки і псування активів підприємства; забезпечує перевірку стану бухгалтерського обліку у філіях, представництвах, відділеннях та інших відокремлених підрозділах підприємства.

У свою чергу керівник підприємства зобов'язаний створити необхідні умови для правильного ведення бухгалтерського обліку, забезпечити неухильне виконання всіма підрозділами, службами та працівниками,

причетними до бухгалтерського обліку, правомірних вимог бухгалтера щодо дотримання порядку оформлення та подання до обліку первинних документів.

Організаційний аспект облікової політики передбачає розкриття того, як здійснюються способи обліку з погляду побудови бухгалтерської служби, її складу та співвідпорядкованості окремих облікових підрозділів та робітників, визначення місця бухгалтерії в системі управління, взаємодії з іншими службами.

Облікова політика підприємства має враховувати такі важливі фактори: форму власності та організаційно-правову структуру підприємства; вид економічної діяльності, що зумовлює особливості та умови облікової роботи; параметри підприємства за обсягами діяльності, номенклатури продукції, чисельності працюючих; відносини з податковою системою, наявність пільг та умови їх отримання; умови забезпечення підприємства ресурсами та умови реалізації готової продукції; матеріально-технічне забезпечення обліково-аналітичної роботи підприємства та рівень забезпеченості кваліфікованими обліковими працівниками; умови організації та стимулювання праці, відповідальності тощо.

Важливим елементом облікової політики є створення підходів до обліку дебіторської заборгованості в системі розрахунків з покупцями та відображення її у фінансовій звітності. При цьому слід враховувати, що сформована підприємством облікова політика щодо дебіторської заборгованості досить суттєво впливає на величину показників фінансового стану та результати діяльності підприємства.

Одним з основних нормативних документів, вимог якого повинно дотримуватись кожне підприємство є П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» [68]. Крім того, порядок оцінки певних видів дебіторської заборгованості та розкриття інформації про неї у фінансовій звітності регламентовано й іншими національними і міжнародними бухгалтерськими стандартами.

Відповідно до П(С)БО 10 дебіторська заборгованість - це сума заборгованості дебіторів підприємству на певну дату. Дебіторська заборгованість визнається активом, якщо існує ймовірність отримання підприємством майбутніх економічних вигод та може бути достовірно визначена її сума [68].

Основним джерелом регулювання облікової політики на підприємстві є Наказ про облікову політику. В дослідженні С.Л. Берези запропоновано також передбачати в Наказі про облікову політику наступні елементи облікової політики щодо дебіторської заборгованості: розмежування видів діяльності; віднесення заборгованості до сумнівної; порядок створення резерву сумнівних боргів; порядок віднесення отриманих векселів до фінансових або товарних; порядок списання дебіторської заборгованості [8, с. 41]. На нашу думку, доцільно, дещо змінити цей перелік елементів облікової політики та подати їх у наступному вигляді: види діяльності підприємства; форма ведення обліку; вимоги щодо змісту та оформлення первинних документів з продажу продукції; визнання та оцінка дебіторської заборгованості; класифікація дебіторської заборгованості за товари, роботи і послуги, визнання заборгованості сумнівною; період та метод нарахування резерву сумнівних боргів; визнання заборгованості безнадійною; порядок списання безнадійної заборгованості; організація архіву та строки зберігання документів; Порядок, строки проведення інвентаризації та її об'єкти; організація внутрішнього контролю розрахунків (табл. 2.2).

Наведені в таблиці елементи облікової політики повинні обов'язково знаходити своє відображення в Наказі про облікову політику підприємства і зазначенням обраних альтернативних варіантів за відповідними розрізами.

До Наказу про облікову політику потрібно складати відповідні додатки, серед яких повинні бути і такі, що безпосередньо стосуються обліку дебіторської заборгованості в системі розрахунків з покупцями. Необхідними є наступні додатки які безпосередньо регулюють облік дебіторської заборгованості в системі розрахунків з покупцями:

- робочий план рахунків;
- положення про ведення претензійно-позовної роботи;
- посадові інструкції бухгалтера по веденню розрахункових операцій;
- реєстри аналітичного обліку дебіторської заборгованості;
- порядок створення та використання резервів підприємства (зокрема резерву сумнівних боргів);
- графік документообігу (зокрема в частині розрахункових операцій);
- господарські договори та інша ділова документація;
- графік проведення інвентаризації та склад ревізійної комісії

Таблиця 2.2

Елементи облікової політики підприємства щодо обліку дебіторської заборгованості в системі розрахунків з покупцями

№ з/п	Елемент облікової політики	Характеристика
1	2	3
1	Види діяльності підприємства	Необхідно чітко визначити види діяльності, якими займається підприємство, від цього залежить вибір заборгованості на яку нараховується резерв. Окремо зазначити перелік видів діяльності, що входять до операційної, фінансової та інвестиційної.
2	Форма ведення обліку	Зазначення форми ведення бухгалтерського обліку, що безпосередньо впливає на сукупність та послідовність використання облікових реєстрів. Форма ведення обліку може бути ручна (журнальна, журнально-ордерна та ін.) і комп'ютеризована.
3	Вимоги щодо змісту та оформлення первинних документів з продажу продукції	Ведення окремої справи для господарських договорів «Договори з постачальниками та покупцями». До підписання договору (особливо, першого) з покупцем необхідно перевірити його платоспроможність. А також, введення в первинні документи, на підставі яких продукція відпускається покупцю обов'язкового реквізиту «Критерії якості». Первинним документом, що підтверджує якість тієї чи іншої продукції, є деталізований експертний висновок, який має містити розшифровку основних параметрів якості продукції, встановлених вимогами державних стандартів України.
4	Визнання та оцінка дебіторської заборгованості	Визнання дебіторської заборгованості як активу здійснюється якщо: існує ймовірність отримання підприємством майбутніх економічних вигод; сума дебіторської заборгованості може бути достовірно визначена. У випадку із заборгованістю покупців та замовників додаються ще дві умови: покупцеві передані ризики й вигоди, пов'язані з правом власності на актив; підприємство продавець не здійснює надалі управління та контроль за реалізованим активом. Передбачити додатково умови застосування оцінки заборгованості за справедливою вартістю, що відповідає вимогам концепції управління вартістю підприємства.

Продовження табл. 2.2

1	2	3
5	Класифікація та аналітика дебіторської заборгованості	Необхідно передбачити та закріпити перелік класифікаційних ознак та види на які поділяється дебіторська заборгованість для тих чи інших управлінських потреб та вказати відповідно до обраної класифікації розрізи аналітики для обліку заборгованості.
6	Визнання заборгованості сумнівною	Зазначаються критерії визнання дебіторської заборгованості сумнівною і джерела отримання інформації, а саме: прострочення боржником терміну погашення (підтвердженням є договори або рахунки); порушення справи про визнання боржника банкрутом (підтвердження - відповідні постанови суду).
7	Період та метод нарахування резерву сумнівних боргів	Визначити термін проведення інвентаризації дебіторської заборгованості для створення резерву сумнівних боргів: на початку чи в кінці року. Зазначається вид методу нарахування резерву, а також терміни та підстави його нарахування: —на підставі платоспроможності окремих дебіторів (зазначити перелік документів за якими визначається така платоспроможність); —на підставі класифікації дебіторської заборгованості за термінами її виникнення (зазначити на які групи за строком вона розподіляється).
8	Визнання заборгованості безнадійною	Визначаються критерії віднесення дебіторської заборгованості до безнадійної відповідно до бухгалтерського та податкового законодавства.
9	Порядок списання безнадійної заборгованості	Зазначити порядок за яким списується безнадійна заборгованість, зокрема закріпити, що заборгованість списується з балансу відповідно до розпорядження керівника на підставі проведеної інвентаризації та письмового обґрунтування доцільності списання.
10	Організація архіву та строки зберігання документів	Встановлення терміну зберігання господарських договорів та іншої ділової документації, яка стосується зобов'язань або прав, може бути використання для відновлення господарських операцій під час проведення ревізій (при листуванні з партнерами), - не нижче строків позовної давності (5 - 10 років).
11	Порядок, строки проведення інвентаризації та її об'єкти	Складання і затвердження перед початком поточного господарського року графіку проведення інвентаризації. Визнання розрахунків як об'єктів обліку, які необхідно інвентаризувати.
12	Організація внутрішнього контролю розрахунків	Здійснення внутрішнього контролю розрахунків обліковими працівниками, ревізійною комісією з метою забезпечення систематичного спостереження за достовірністю облікових та звітних даних про наявність та зміни сум дебіторської та кредиторської заборгованості, своєчасності розрахунків з кредиторами та пред'явлення боргових вимог дебіторам.

Таким чином, виконання наведених вище пропозицій щодо обліку дебіторської заборгованості та її оцінки і закріплення їх в Наказі про облікову політику підприємства дозволить організувати на підприємстві правильний бухгалтерський облік дебіторської заборгованості в системі розрахунків з покупцями, отримувати достовірну та повну інформацію про заборгованість,

що, в свою чергу, сприятиме зростанню ефективності прийняття управлінських рішень.

Варто зазначити, що вплив на процеси зростання дебіторської заборгованості здійснює політика підприємства у розрахунках з покупцями: неправильне встановлення строків і умов надання товарних кредитів, невраховані ризики, ненадання знижок при достроковій оплаті покупцями рахунків, що також призводить до різкого зростання дебіторської заборгованості, а несвоєчасне погашення дебіторської заборгованості призводить до платіжної кризи.

Отже, облікова політика як складова системи бухгалтерського обліку створює організаційно-методичне забезпечення виконання його функцій, а тому повинна розкриватись у примітках до фінансових звітів. Облікова політика дозволяє поєднати процеси ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності. За відсутності прийнятих чітких засад облікової політики на підприємстві бухгалтерський облік не відповідатиме принципу послідовності, а фінансова звітність буде незрозуміла користувачам. Тож вибір облікової політики на підприємстві є вагомим чинником розкриття результатів діяльності підприємства в бухгалтерському обліку та звітності.

Рівень організації обліку дебіторської заборгованості на вітчизняних підприємствах є досить низьким, оскільки серед основних елементів облікової політики щодо даного об'єкту увага приділяється лише методиці розрахунку резерву сумнівних боргів, а інші моменти, в переважній більшості випадків, залишаються нерозкритими. Враховуючи це, запропоновано елементи облікової політики, які стосуються заборгованості покупців та підлягають розкриттю в Наказі про облікову політику підприємства. Дотримання розроблених елементів облікової політики дозволить надати достовірну інформацію про розрахунки підприємства з дебіторами.

Виникнення на підприємстві дебіторської заборгованості здійснюється відповідно до принципу нарахування. За цим принципом відвантаження

товарів (виконання робіт, надання послуг) покупцю за умовами договору купівлі-продажу вважається подією, згідно з якою у продавця виникають валовий дохід (за податковим законодавством) та поточна дебіторська заборгованість у разі відсутності негайної оплати. Тому підписання договору та пред'явлення покупцю розрахункових документів згідно з фактом відвантаження йому товарів є підставою для виникнення у продавця дебіторської заборгованості. Поточну дебіторську товарну заборгованість (за товари, роботи, послуги) обліковують за групами залежно від строків непогашення заборгованості, які визначаються умовами договору та встановленням коефіцієнта сумнівності для кожної групи. Поточну дебіторську заборгованість (товарну) включають до підсумку балансу за чистою реалізаційною вартістю.

Довгострокова дебіторська заборгованість відображається у складі необоротних активів. Поточна дебіторська заборгованість показується у складі оборотних активів.

Дебіторську заборгованість відповідно до П(С)БО 10 та залежно від платоспроможності дебіторів також поділяють на поточну, сумнівну та безнадійну. Сумнівна дебіторська заборгованість визначається якщо своєчасність здійснення розрахунків за поточною дебіторською заборгованістю за продукцію, товари, роботи, послуги порушилася з різних причин або не була виконана у визначені договорами терміни, тобто щодо якої існує невпевненість її погашення боржником.

Безнадійна дебіторська заборгованість визнається та відображується в обліку, якщо існує впевненість (підстава) щодо неповернення її боржником або за якої минув строк позовної давності

Поточна дебіторська заборгованість відображається за чистою реалізаційною вартістю, у разі створення щодо неї резерву сумнівних боргів.

В наказі про облікову політику ПрАТ «Завод «Лтава» вказано, що дебіторську заборгованість визнавати активом, якщо існує ймовірність отримання підприємством майбутніх економічних вигод і її можливо

достовірно визначити. В балансі дебіторську заборгованість за товари, роботи, послуги, визнавати по чистій вартості, що дорівнює сумі дебіторської заборгованості за вирахуванням резерву сумнівних боргів. Нажаль, на ПрАТ «Завод «Лтава» резерв сумнівних боргів не розраховується.

Величина сумнівних боргів визначається, виходячи з платоспроможності окремих дебіторів, питомої ваги безнадійних боргів у чистому доході від реалізації продукції, товарів, робіт, послуг на умовах наступної оплати або на основі класифікації дебіторської заборгованості [68].

Визначена на основі класифікації дебіторської заборгованості величина сумнівних боргів на дату балансу становить залишок резерву сумнівних боргів на ту саму дату.

Залишок резерву сумнівних боргів на дату балансу не може бути більшим, ніж сума дебіторської заборгованості на ту саму дату.

Класифікація дебіторської заборгованості здійснюється групуванням дебіторської заборгованості за строками її непогашення із встановленням коефіцієнта сумнівності для кожної групи. Коефіцієнт сумнівності встановлюється підприємством, виходячи з фактичної суми безнадійної дебіторської заборгованості за попередні звітні періоди. Коефіцієнт сумнівності, як правило, зростає зі збільшенням строків непогашення дебіторської заборгованості. Величина резерву сумнівних боргів визначається як сума добутків поточної дебіторської заборгованості відповідної групи та коефіцієнта сумнівності відповідної групи.

Нарахування суми резерву сумнівних боргів за звітний період відображається у звіті про фінансові результати у складі інших операційних витрат.

Виключення безнадійної дебіторської заборгованості з активів здійснюється з одночасним зменшенням величини резерву сумнівних боргів. У разі недостатності суми нарахованого резерву сумнівних боргів безнадійна дебіторська заборгованість списується з активів на інші операційні витрати. Сума відшкодування раніше списаної безнадійної дебіторської заборгованості

включається до складу інших операційних доходів.

Поточна дебіторська заборгованість, щодо якої створення резерву сумнівних боргів не передбачено, у разі визнання її безнадійною списується з балансу з відображенням у складі інших операційних витрат.

Частина довгострокової дебіторської заборгованості, яка підлягає погашенню протягом дванадцяти місяців з дати балансу, відображається на ту саму дату в складі поточної дебіторської заборгованості.

Довгострокова дебіторська заборгованість, на яку нараховуються проценти, відображається в балансі за їхньою теперішньою вартістю. Визначення теперішньої вартості залежить від виду заборгованості та умов її погашення.

Підприємство повинне показувати у Примітках метод визначення резерву сумнівних боргів і його залишок за кожною статтею поточної дебіторської заборгованості. При цьому слід розкривати використання резерву у звітному році.

При здійсненні розрахунків між пов'язаними сторонами розкривається перелік дебіторів за такою заборгованістю з виділенням внутрішньо групового сальдо дебіторської заборгованості.

Інша дебіторська заборгованість, наведена у балансі окремою статтею, розкривається у Примітках з відображенням її складу і сум.

Таким чином, у примітках до фінансової звітності (форма №5) наводиться така інформація про дебіторську заборгованість підприємства: перелік дебіторів і суми довгострокової дебіторської заборгованості; перелік дебіторів і суми дебіторської заборгованості пов'язаних сторін з виділенням внутрішньо групового сальдо дебіторської заборгованості; склад і суми статті форми №1 (Звіт про фінансовий стан) «Інша дебіторська заборгованість»; метод визначення величини резерву сумнівних боргів; сума поточної дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи, послуги в розрізі її класифікації за строками непогашення.

Розкриття інформації про дебіторську заборгованість у фінансовій звітності наведено на рис. 2.3.

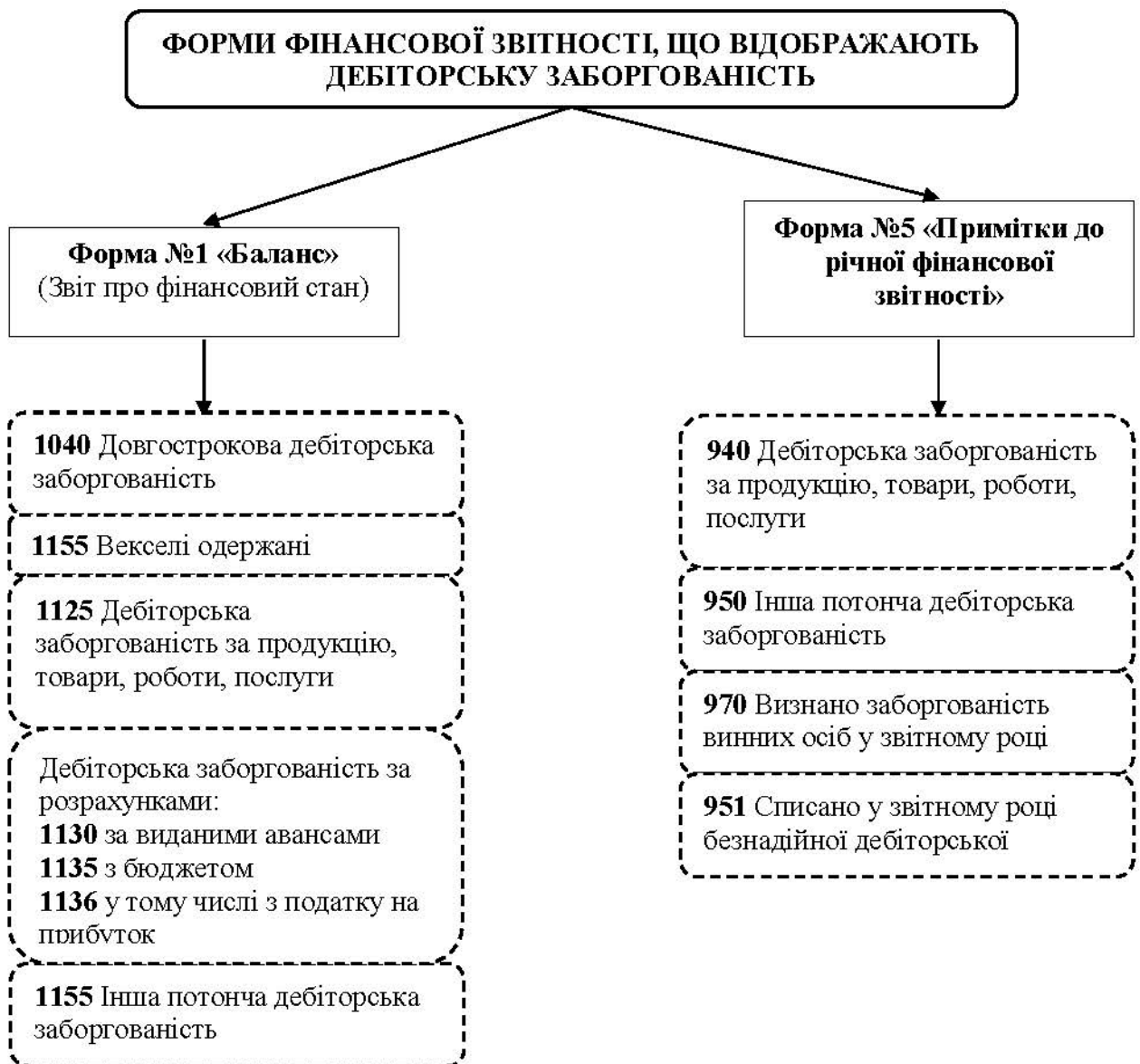

Рис. 2.3. Розкриття інформації про дебіторську заборгованість у фінансовій звітності

Важливою складовою системи звітності підприємства є внутрішня бухгалтерська звітність. Це звітність, яка складається бухгалтером-аналітиком та подається власнику чи керівнику підприємства і використовується для прийняття управлінських рішень, основною метою якої є надання оперативної релевантної інформації відповідно до вимог управлінського персоналу.

Внутрішня бухгалтерська звітність на ПрАТ «Завод «Лтава» підприємстві формується за допомогою програми «1С: Бухгалтерія 8.2».

На підставі введених господарських операцій програма формує звітність по синтетичному обліку та різні допоміжні документи, зокрема:

- оборотно – сальдову відомість за рахунками і субрахунками;
- картку рахунку;
- аналіз рахунка за датами;
- звіт по журналу операцій - вибірку проводок із журналу операцій за визначеними рахунками, кореспонденцією та іншими ознаками;
- розбивку дебіторської заборгованості.

Отже, організація обліку дебіторської заборгованості на підприємстві будь-якої форми власності має важливе значення, оскільки сприяє упорядкуванню інформації, прозорості та достовірності даних із розрахункових операцій за борговими правами (з дебіторами). Керівнику підприємства з метою отримання повної й оперативної інформації щодо різних видів дебіторської заборгованості, які складають значну частку у структурі оборотних коштів, доцільно забезпечити організацію цієї ділянки обліку із залученням відповідних фахівців.

2.2. Синтетичний і аналітичний облік дебіторської заборгованості

Синтетичний облік – узагальнене віддзеркалення в грошовому вимірі економічно однорідних господарських засобів, їх джерел і господарських процесів. Синтетичний облік є кінцевим етапом бухгалтерського обліку, на якому узагальнюються дані первісного та аналітичного обліку. Узагальнені дані синтетичного обліку використовуються для складання фінансової звітності. Інформація про синтетичний облік знаходиться у регістрах обліку – журналах-ордерах, відомостях, Головній книзі.

Аналітичний облік (грец. *Analitikos* – відповідний) – система бухгалтерських записів, що дає детальні відомості про рух господарських засобів; призначається для оперативного керівництва господарством і складання звітності; будується по кожному синтетичному рахунку окремо. Аналітичний облік ведеться за місяцями зберігання і обліковими (товарними) партіями, при визначення ознак яких береться до уваги; можливість зберігання партії в процесі перевезення, перевалки, зберігання вантажу.

Для оліку довгострокової дебіторської заборгованості у Плані рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій [41] передбачено рахунок 18 «Довгострокова дебіторська заборгованість та інші необоротні активи».

Рахунок 18 «Довгострокова дебіторська заборгованість та інші необоротні активи» призначено для обліку дебіторської заборгованості фізичних та юридичних осіб, яка не виникає в ході нормального операційного циклу та буде погашена після дванадцяти місяців з дати балансу, для обліку активів, використання яких, як очікується, неможливо протягом дванадцяти місяців з дати балансу, а також для обліку інших необоротних активів, які не знайшли безпосереднього відображення на інших рахунках обліку необоротних активів.

Рахунок 18 «Довгострокова дебіторська заборгованість та інші необоротні активи» має такі субрахунки:

- 181 «Заборгованість за майно, що передано у фінансову оренду»;
- 182 «Довгострокові векселі одержані»;
- 183 «Інша дебіторська заборгованість»;
- 184 «Інші необоротні активи».

За дебетом рахунку 18 «Довгострокова дебіторська заборгованість та інші необоротні активи» відображається виникнення (збільшення) довгострокової дебіторської заборгованості та одержання інших необоротних активів, за кредитом - погашення (списання) довгострокової дебіторської заборгованості та вибуття інших необоротних активів.

На субрахунку 181 «Заборгованість за майно, що передано у фінансову оренду» відображаються чисті інвестиції орендодавця у фінансову оренду, визначені згідно з Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 14 «Оренда».

На субрахунку 182 «Довгострокові векселі одержані» ведеться облік векселів, одержаних на забезпечення довгострокової дебіторської заборгованості.

Субрахунок 183 «Інша дебіторська заборгованість» призначений для обліку довгострокової дебіторської заборгованості, яка не відображається на інших субрахунках рахунку 18 «Довгострокова дебіторська заборгованість та інші необоротні активи», зокрема розрахунків з працівниками за виданими довгостроковими позиками тощо, інші види розрахунків.

На субрахунку 184 «Інші необоротні активи» ведеться облік активів, використання яких, як очікується, неможливо протягом дванадцяти місяців з дати балансу, зокрема грошових коштів, а також інших активів, які безпосередньо не можуть бути відображені на інших рахунках обліку необоротних активів.

Аналітичний облік довгострокової дебіторської заборгованості ведеться за кожним дебітором, за видами заборгованості, термінами її виникнення й погашення.

Поточна дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги визнається активом одночасно з визнанням доходу від реалізації продукції, товарів, робіт, послуг і оцінюється за первісною вартістю. Таку заборгованість включають до підсумків балансів за чистою реалізаційною вартістю, яку обчислюють як суму поточної дебіторської заборгованості за вирахуванням резерву сумнівних боргів.

До розрахунків за поточною дебіторською заборгованістю належать:

- розрахунки з покупцями;
- розрахунки за векселями одержаними;
- розрахунки з іншими дебіторами.

Облік розрахунків з покупцями ведеться на рахунку 36 „Розрахунки з покупцями та замовниками.

На цьому рахунку узагальнюють інформацію про розрахунки з покупцями та замовниками за відвантажену продукцію, виконанні роботи й послуги, окрім заборгованості, що забезпечена векселем.

Рахунок 36 має такі субрахунки:

361 «Розрахунки з вітчизняними покупцями»;

362 «Розрахунки з іноземними покупцями»;

363 «Розрахунки з учасниками ПФГ» – для обліку операцій з учасниками промислово-фінансових груп;

364 «Розрахунки за гарантійним забезпеченням».

За дебетом рахунку 36 відображається продажна вартість реалізованої продукції, товарів, виконаних робіт, наданих послуг (у тому числі на виконання бартерних контрактів), що включає податок на додану вартість, акциз та інші податки, збори (обов'язкові платежі), що підлягають перерахуванню до бюджетів та позабюджетних фондів та включені у вартість реалізації, за кредитом – сума платежів, які надійшли на рахунки підприємства в банківських установах, у касу, та інші види розрахунків.

Сальдо рахунку відображає заборгованість покупців та замовників за одержані продукцію (роботи, послуги).

На субрахунку 362 «Розрахунки з іноземними покупцями» аналітичний облік ведеться в гривнях та валюті, обумовленій договором.

На субрахунку 364 «Розрахунки за гарантійним забезпеченням» відображаються розрахунки за гарантійним забезпеченням, пов'язаним зі здійсненням операцій з деривативами.

Аналітичний облік розрахунків з покупцями та замовниками ведеться за кожним покупцем та замовником за кожним пред'явленим до сплати рахунком.

Побудова аналітичного обліку по рахунку 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками» повинна забезпечити отримання даних про заборгованість,

строк сплати по якій ще не настав, а також заборгованість, не сплачену в строк.

На рахунку 34 «Короткострокові векселі одержані» ведеться облік заборгованості покупців, замовників та інших дебіторів за відвантажену продукцію (товари), виконані роботи, надані послуги та за іншими операціями, яка забезпечена векселями.

Рахунок 34 «Короткострокові векселі одержані» має такі субрахунки:

341 «Короткострокові векселі, одержані в національній валюті»;

342 «Короткострокові векселі, одержані в іноземній валюті».

На рахунку 34 за дебетом відображається отримання векселя за продані товари (роботи, послуги) та за іншими операціями, за кредитом – отримання коштів у погашення векселів, погашення отриманим векселем кредиторської заборгованості, продаж векселя третій стороні тощо.

Аналітичний облік ведеться за кожним одержаним векселем.

На рахунку 37 «Розрахунки з різними дебіторами» ведеться облік розрахунків за поточною дебіторською заборгованістю з різними дебіторами.

Рахунок 37 має такі субрахунки:

371 «Розрахунки за виданими авансами»;

372 «Розрахунки з підзвітними особами»;

373 «Розрахунки за нарахованими доходами»;

374 «Розрахунки за претензіями»;

375 «Розрахунки за відшкодуванням завданих збитків»;

376 «Розрахунки за позиками членам кредитних спілок»;

377 «Розрахунки з іншими дебіторами»;

378 «Розрахунки з державними цільовими фондами».

379 «Розрахунки за операціями з деривативами».

За дебетом рахунку 37 «Розрахунки з різними дебіторами» відображається виникнення дебіторської заборгованості, за кредитом – її погашення чи списання.

На субрахунку 371 «Розрахунки за виданими авансами» ведеться облік авансів, наданих іншим підприємствам.

На субрахунку 372 «Розрахунки з підзвітними особами» ведеться облік розрахунків з підзвітними особами. Сальдо субрахунку може бути як дебетовим, так і кредитовим. Такі показники відображаються розгорнуто: дебетове сальдо – в складі оборотних активів, кредитове сальдо – в складі зобов'язань балансу підприємства.

На субрахунку 373 «Розрахунки за нарахованими доходами» ведеться облік нарахованих дивідендів, відсотків, роялті тощо, які підлягають отриманню.

На субрахунку 374 «Розрахунки за претензіями» ведеться облік розрахунків за претензіями, які пред'явлені постачальникам, підрядникам, транспортним та іншим організаціям, а також за пред'явленими їм та визнаними штрафами, пенею, неустойками.

На субрахунку 375 «Розрахунки за відшкодуванням завданих збитків» ведеться облік розрахунків за відшкодуванням підприємству завданих збитків у результаті нестач і втрат від псування цінностей, нестач та розкрадання грошових коштів, якщо винуватця виявлено.

На субрахунку 376 «Розрахунки за позиками членам кредитних спілок» ведеться облік розрахунків за позиками членам кредитних спілок у кредитних спілках.

На субрахунку 377 «Розрахунки з іншими дебіторами» ведеться облік розрахунків за іншими операціями, облік яких не відображається на інших субрахунках рахунку 37 «Розрахунки з різними дебіторами», зокрема розрахунки за операціями, пов'язаними із здійсненням спільної діяльності (без створення юридичної особи), усі види розрахунків з працівниками (крім розрахунків з оплати праці та з підзвітними особами), інші розрахунки.

На субрахунку 378 «Розрахунки з державними цільовими фондами» ведеться облік розрахунків з державними цільовими фондами, зокрема розрахунків з тимчасової непрацездатності тощо.

На субрахунку 379 «Розрахунки за операціями з деривативами» ведеться облік розрахунків за операціями з деривативами. В кінці місяця субрахунок

закривається шляхом списання сальдо у кореспонденції з рахунком інших операційних доходів або інших витрат операційної діяльності.

Аналітичний облік ведеться за кожним дебітором, за видами заборгованості, термінами її виникнення й погашення.

На рахунку 38 «Резерв сумнівних боргів» ведеться облік резервів за сумнівною дебіторською заборгованістю, щодо якої є ризик неповернення. За кредитом рахунка 38 відображається створення резерву сумнівних боргів у кореспонденції з рахунками обліку витрат, за дебітом – списання сумнівної заборгованості в кореспонденції з рахунками обліку дебіторської заборгованості або зменшення нарахованих резервів у кореспонденції з рахунком обліку доходів.

Аналітичний облік на рахунку 38 «Резерв сумнівних боргів» ведеться в розрізі боржників чи за строками непогашення дебіторської заборгованості.

Аналітичний облік повинен бути організований таким чином, щоб своєчасно надавати управлінцям необхідну повну інформацію про стан розрахунків з дебіторами з метою оптимізації її обсягу та забезпечення своєчасного погашення.

Основні бухгалтерські проводки по операціям з дебіторською заборгованістю відображено у таблиці 2.3.

Таблиця 2.3

Відображення операцій з обліку дебіторської заборгованості.

№ з/п	Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків	
		Дебет	Кредит
1	2	3	4
1	Відображено дохід від передачі основних засобів у фінансову оренду строком на 5 років	181 „Заборгованість за майно, що передано у фінансову оренду”	742 „Дохід від відновлення корисності активів”
2	Відображено суму ПДВ	742 „Дохід від відновлення корисності активів ”	641 „Розрахунки за податками”

Продовження табл. 2.3

1	2	3	4
3	Одержано довгостроковий вексель від дебітора в забезпечення заборгованості	182 „Довгострокові векселі одержані”	377 „Розрахунки з іншими дебіторами”
4	Відображено різницю між номінальною та реальною вартістю отриманого довгострокового векселя	182 „Довгострокові векселі одержані”	69 „Доходи майбутніх періодів”
5	Передано довгостроковий вексель в погашення кредиторської заборгованості	685 „Розрахунки з іншими кредиторами”	182 „Довгострокові векселі одержані”
6	Погашено готівкою довгострокову заборгованість	30 „Готівка а”	18 „Довгострокова дебіторська заборгованість”
7	Відображено дохід від реалізації продукції	36 „Розрахунки з покупцями та замовниками”	70 „Дохід від реалізації”
8	Відображено суму ПДВ	70 „Дохід від реалізації”	64 „Розрахунки за податками й платежами”
9	Списано безнадійну дебіторську заборгованість, визнану безнадійною: – в частині резерву	38 „Резерв сумнівних боргів”	36 „Розрахунки з покупцями та замовниками”
10	– в сумі, що перевищує резерв	944 „Сумнівні та безнадійні борги”	36 „Розрахунки з покупцями та замовниками”
	Одночасно: відображено суму списаної заборгованості на позабалансовий рахунок	071 „Списана дебіторська заборгованість”	
	Погашено покупцем заборгованість за товари	30 „Готівка ” 31 „Рахунки в банках”	36 „Розрахунки з покупцями та замовниками”
11	Відображено суму авансу, виданого працівнику на відрядження або на господарські потреби	372 „Розрахунки з підзвітними особами”	30 „Готівка ”
12	Придбано підзвітною особою виробничі запаси, МШП, товари	20 „Виробничі запаси” 22 „МШП” 28 „Товари”	372 „Розрахунки з підзвітними особами”
13	Відображено перевитрачання підзвітною особою сум понад встановленої норми	949 „Інші витрати операційної діяльності”	372 „Розрахунки з підзвітними особами”
14	Нараховано доходи від передачі активів в операційну оренду	373 „Розрахунки за нарахованими доходами”	713 „Дохід від операційної оренди активів”
15	Отримано доходи у вигляді грошових коштів”	30 „Готівка ”	373 „Розрахунки за нарахованими доходами”

Продовження табл. 2.3

1	2	3	4
16	Віднесено на винну особу фактичну недостачу, що підлягає відшкодуванню	375 „Розрахунки за відшкодуванням завданих збитків”	716 „Відшкодування раніше списаних активів”
17	Отримано грошові кошти в рахунок погашення заборгованості за претензію	30 „Готівка ” 31 „рахунки в банках”	374 „Розрахунки за претензіями”
18	Відображено заборгованість з фінансування компенсаційних виплат	377 „Розрахунки з іншими дебіторами”	48 „Цільове фінансування та цільові надходження”
19	Прийнято на баланс кредиторську заборгованість придбаного підприємства	377 „Розрахунки з іншими дебіторами”	63 „Розрахунки з постачальниками й підрядниками”
20	Відображено зарахування заборгованостей	631 „Розрахунки з вітчизняними постачальниками”	377 „Розрахунки з іншими дебіторами”
21	Здійснено довгострокові фінансові інвестиції за рахунок передачі довгострокового векселя	14 «Довгострокові фінансові інвестиції»	182 «Довгострокові векселі одержані»
22	Погашено довгостроковий вексель покупцем	30 «Готівка», 31 «Рахунки в банках», 33 «Інші кошти»	182 «Довгострокові векселі одержані»

На ПрАТ «Завод «Лтава» використовується типова кореспонденція рахунків. Регістрами, що передбачені для обліку дебіторської заборгованості є передбачені в системі «1С: Підприємство» журнали і регістри бухгалтерії.

2.3 Напрями вдосконалення обліку дебіторської заборгованості на підприємстві

Керуючись переходом бухгалтерського обліку на засади міжнародних стандартів фінансової звітності, підприємства націлені на забезпечення потреб управління достовірною інформацією, на основі якої приймаються управлінські рішення. Для прийняття управлінських рішень важливе значення має повнота і об'єктивність інформації, пов'язаної з дебіторською

заборгованістю. Облік розрахунків з покупцями є однією з найважливіших та найбільш досліджуваних ділянок бухгалтерської роботи, оскільки на цьому етапі формується основна частина доходів та грошових надходжень підприємства.

Проте на сьогодні існує низка проблем щодо обліку розрахунків з покупцями, а саме:

1. Недостатня розробленість методичних підходів до класифікації та оцінки дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги.
2. Неможливість отримання інформації про дебіторську заборгованість у тому обсязі і вигляді, достатньому для проведення аналізу розрахунків підприємства з покупцями.
3. Непристосованість та неефективність методів визначення резерву сумнівних боргів, відповідно до П(С)БО 10.
4. Недостатня розробленість плану рахунків бухгалтерського обліку та інструкції щодо його застосування з обліку розрахунків покупців та замовників.
5. Погано налагоджена система внутрішнього контролю дебіторської заборгованості на підприємствах.
6. Нерозвиненість форм рефінансування для ефективного управління дебіторською заборгованістю.

Тому виникає необхідність у розробленні деяких заходів щодо вдосконалення обліку та аудиту розрахунків з покупцями, та власне дебіторської заборгованості.

На сьогодні існує певна недосконалість моделей створення резерву сумнівних боргів. Відповідно до вимог П(С)БО 10 сума резерву сумнівних боргів визначається за одним із двох методів: за методом абсолютної суми сумнівної заборгованості або методом застосування коефіцієнта сумнівності. Загальним негативним моментом для обох методів розрахунку є їх нормативна неврегульованість та неефективність використання на підприємствах. Оскільки метод абсолютної суми сумнівної заборгованості прийнятний лише

для підприємств з невеликою кількістю дебіторів. Метод використання коефіцієнта сумнівності доцільно використовувати лише для заборгованості, термін якої не перевищує року. Оскільки даний метод спирається лише на дані минулих періодів і може дещо не відповідати ситуації в майбутньому. Вважаємо, що резерв повинен формуватись на базі експертних оцінок фінансового менеджменту підприємства і формуватися бухгалтерами підприємства, виходячи з реальних показників поточного та прогнозованого фінансового стану свого підприємства. На сьогодні більшість підприємств України не створює резерв сумнівних боргів через незрозумілість та недостатню регламентованість його створення, хоча дебіторська заборгованість присутня у більшості

Для ефективного управління дебіторською заборгованістю пропонуємо на ПрАТ «Завод «Лтава» ввести систему управління дебіторською заборгованістю, яка буде складатися з двох блоків. Перший блок – це запровадження кредитної політики на підприємстві, другий блок – запровадження використання методів управління своєчасністю оплати.

Перший блок (кредитна політика) за своєю суттю передбачає обґрунтований вибір величини дебіторської заборгованості, який відбувається за такими етапами:

- аналіз дебіторської заборгованості підприємства у попередньому періоді;
- обґрунтування принципів кредитної політики відносно покупців послуг;
- розрахунок можливої суми фінансових коштів, які інвестуються у дебіторську заборгованість по комерційному кредиту.
- формування системи кредитних умов;
- розробка стандартів оцінки покупців і диференціація умов надання кредиту;
- визначення процедури інкасації дебіторської заборгованості;
- забезпечення використання на підприємстві сучасних форм

рефінансування дебіторської заборгованості;

- побудова ефективних систем контролю за рухом і своєчасною інкасацією дебіторської заборгованості.

Саме кредитна політика визначає порядок управління дебіторською заборгованістю і ухвалення рішень, пов'язаних з таким управлінням. Кредитна політика є одним з основних документів будь-якого комерційного підприємства.

Цілями ефективної кредитної політики на ПрАТ «Завод «Лтава» мають бути:

- збільшення обсягів реалізації продукції в короткостроковому і довгостроковому періоді для досягнення необхідної прибутковості;
- максимізація ефекту (доходу) від інвестування фінансових коштів в дебіторську заборгованість;
- досягнення необхідної оборотності дебіторської заборгованості;
- обмеження відносного зростання простроченої дебіторської заборгованості, зокрема сумнівної і безнадійної заборгованості в структурі дебіторської заборгованості.

Кредитна політика повинна бути чіткою і ясною, і так само обов'язковою для всіх структурних підрозділів підприємства. Вона повинна співвідноситися із законодавством, стандартами бухгалтерського обліку, політикою ціноутворення.

Серед методів управління своєчасністю оплат можна виділити наступні:

- застосування системи знижок;
- розробка системи збору платежів;
- переведення на іншу форму оплати;
- особисті контакти з контрагентом;
- застосування санкцій, передбачених договором;
- запит гарантійних листів про оплату з визначенням графіка платежів;
- направлення актів звірок;
- координація оплат службою безпеки;

- припинення відвантаження, припинення виконання робіт, надання послуг;

Також можливе застосування методів роботи по поверненню боргів:

- ведення переговорів;
- звертання до суду;
- звертання у факторингову компанію;
- звернення до колекторів.

Запровадження на ПрАТ «Завод «Лтава» системи управління дебіторською заборгованістю, на нашу думку, дасть змогу ефективно організувати збут та управляти поточною дебіторською заборгованістю, не допускаючи при цьому ті перетворення в інші види дебіторської заборгованості, які призводять до погіршення фінансового стану підприємства.

Основним джерелом інформації про фінансовий стан суб'єктів господарювання є фінансова звітність, яка ґрунтується на узагальнених даних фінансового обліку. Облікова інформація про дебіторську заборгованість у фінансовій звітності розкриває стан розрахунків з контрагентами, виступає засобом для проведення фінансового й економічного аналізу та оцінки показників діяльності підприємства. Тому внутрішній контроль дебіторської заборгованості на підприємстві є тим засобом, що може визначити її достовірне відображення у фінансовій звітності, сприяти підвищенню якості зібраної інформації, прозорості та достовірності даних щодо розрахункових операцій, пов'язаних з реалізацією готової продукції, товарів робіт та послуг. Не зважаючи на всі його переваги, внутрішній контроль дебіторської заборгованості на вітчизняних підприємствах є нерозвинутим. Проблемами його є відсутність на підприємстві особи чи відділу, обов'язком якого було б здійснення внутрішнього контролю, проведення внутрішнього аудиту за системою обліку, в тому числі і дебіторською заборгованістю. Необхідність створення відділу внутрішнього контролю дебіторської заборгованості підприємства є очевидною, проте достовірно оцінити економічну

ефективність його діяльності досить проблематично. Бухгалтерами рідко здійснюється аналіз дебіторської заборгованості. Хоча аналіз є ефективним засобом контролю, значення аналізу дебіторської заборгованості особливо збільшується в період інфляції, коли іммобілізація власних коштів стає дуже не вигідною. Тобто потрібно проводити постійний моніторинг заборгованості, своєчасно висувати претензії щодо виникнення боргів та попереджувати їх виникнення у майбутньому.

На жаль, інформації фінансової звітності не достатньо для управління дебіторською заборгованістю на підприємстві. Тому для внутрішніх користувачів з метою проведення фінансового та економічного аналізу та для прийняття рішень управлінським персоналом нами розроблено і запропоновано звіт про дебіторську заборгованість (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

**Форма звіту про дебіторську заборгованість за термінами
непогашення**

Контрагент	Залишок боргу контрагента	В т.ч. за термінами виникнення боргу:				Створено резерв сумнівних боргів
		Не більше 30 днів	Від 31 до 90 днів	Від 91 до 365 днів	Від 365 днів	
Підсумок						

Дані запропонованого звіту повинні надати можливість виявляти не порядних боржників, відстежувати стан розрахунків з дебіторами і в разі виникнення підозри в їх ненадійності завчасно відмовитись від співпраці, зробити більш прозорими взаєморозрахунки, а також визначити потенційно неплатоспроможних контрагентів.

Висновки за розділом 2

Порядок і форми розрахунків між постачальником і покупцем визначаються у господарських договорах. Бухгалтер повинен звернути увагу на відповідальність істотних умов договору вимогам чинного законодавства. Основними джерелами інформації для контролю розрахункових відносин з покупцями і замовниками слугують первинні документи з обліку розрахунків

Виважений підхід до формування облікової політики щодо дебіторської заборгованості дозволить організувати на підприємстві правильний бухгалтерський облік дебіторської заборгованості в системі розрахунків з покупцями, отримувати достовірну та повну інформацію про заборгованість, що, в свою чергу, сприятиме зростанню ефективності прийняття управлінських рішень.

Варто зазначити, що вплив на процеси зростання дебіторської заборгованості здійснює політика підприємства у розрахунках з покупцями: неправильне встановлення строків і умов надання товарних кредитів, невраховані ризики, ненадання знижок при достроковій оплаті покупцями рахунків, що також призводить до різкого зростання дебіторської заборгованості, а несвоєчасне погашення дебіторської заборгованості призводить до платіжної кризи.

Отже, облікова політика як складова системи бухгалтерського обліку створює організаційно-методичне забезпечення виконання його функцій, а тому повинна розкриватись у примітках до фінансових звітів. Облікова політика дозволяє поєднати процеси ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності. За відсутності прийнятих чітких засад облікової політики на підприємстві бухгалтерський облік не відповідатиме принципу послідовності, а фінансова звітність буде незрозуміла користувачам. Тож вибір облікової політики на підприємстві є вагомим чинником розкриття результатів діяльності підприємства в бухгалтерському обліку та звітності.

Рівень організації обліку дебіторської заборгованості на вітчизняних підприємствах є досить низьким, оскільки серед основних елементів облікової політики щодо даного об'єкту увага приділяється лише методиці розрахунку резерву сумнівних боргів, а інші моменти, в переважній більшості випадків, залишаються нерозкритими.

Отже, організація обліку дебіторської заборгованості на підприємстві будь-якої форми власності має важливе значення, оскільки сприяє упорядкуванню інформації, прозорості та достовірності даних із розрахункових операцій за борговими правами (з дебіторами). Керівнику підприємства з метою отримання повної й оперативної інформації щодо різних видів дебіторської заборгованості, які складають значну частку у структурі оборотних коштів, доцільно забезпечити організацію цієї ділянки обліку із залученням відповідних фахівців.

При обліку дебіторської заборгованості на ПрАТ «Завод «Лтава» використовується типова кореспонденція рахунків. Регістрами, що передбачені для обліку дебіторської заборгованості є передбачені в системі «1С: Підприємство» журнали і реєстри бухгалтерії.

Для ефективного управління дебіторською заборгованістю пропонуємо на ПрАТ «Завод «Лтава» ввести систему управління дебіторською заборгованістю, яка буде складатися з двох блоків. Перший блок – це запровадження кредитної політики на підприємстві, другий блок – запровадження використання методів управління своєчасністю оплати.

Кредитна політика повинна бути чіткою і ясною, і так само обов'язковою для всіх структурних підрозділів підприємства. Вона повинна співвідноситися із законодавством, стандартами бухгалтерського обліку, політикою ціноутворення.

Серед методів управління своєчасністю оплат можна виділити наступні:

- застосування системи знижок;
- розробка системи збору платежів;
- переведення на іншу форму оплати;

- особисті контакти з контрагентом;
- застосування санкцій, передбачених договором;
- запит гарантійних листів про оплату з визначенням графіка платежів;
- направлення актів звірок;
- координація оплат службою безпеки;
- припинення відвантаження, припинення виконання робіт, надання послуг;

Також можливе застосування методів роботи по поверненню боргів:

- ведення переговорів;
- звертання до суду;
- звертання у факторингову компанію;
- звернення до колекторів.

Запровадження на ПрАТ «Завод «Лтава» системи управління дебіторською заборгованістю, на нашу думку, дасть змогу ефективно організувати збут та управляти поточною дебіторською заборгованістю, не допускаючи при цьому ті перетворення в інші види дебіторської заборгованості, які призводять до погіршення фінансового стану підприємства.

РОЗДІЛ 3

ОРГАНІЗАЦІЯ І МЕТОДИКА АУДИТУ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНOSTI

3.1. Організація і планування аудиту дебіторської заборгованості

Аудиторська перевірка на підприємстві складається з окремих послідовних етапів, які в узагальненому вигляді можна назвати так: підготовчий, проміжний, етап фізичної перевірки, основний етап (етап аудиту окремих статей звітності), заключний етап. Вважається, що аудитор повинен приступити до виконання аудиту ще до закінчення звітного періоду, який буде перевірятися. На жаль, цього правила не завжди дотримуються, що деякою мірою погіршує якість аудиту.

Проведення аудиторської перевірки відбувається відповідно до Міжнародних стандартів аудиту (МСА). Ці стандарти зобов'язують аудиторів планувати та проводити аудиторську перевірку з метою висловлення ними думки про те, чи складені фінансові звіти (у всіх суттєвих аспектах) відповідно до Національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку, інших нормативно-правових актів щодо ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності в Україні, внутрішніх положень підприємства. При проведенні аудиту аудиторами розглядається дотримання підприємствами вимог законодавства України, застосовуваного при здійсненні фінансово-господарських операцій.

Аудит включає виконання процедур для отримання аудиторських доказів щодо сум та розкриття інформації у фінансових звітах. Вибрані процедури залежать від судження аудитора, включаючи оцінку ризиків суттєвих викривлень фінансових звітів внаслідок шахрайства або помилок. Аудиторська перевірка також включає оцінку доцільності застосованих облікових політик та обґрунтованості облікових оцінок, здійснених

управлінським персоналом, а також оцінку загального подання фінансових звітів.

Мета аудиту дебіторської заборгованості – підтвердити інформацію щодо повноти, достовірності, законності та правильності відображення в обліку та своєчасність розрахунків з дебіторами, а також установити дотримання підприємством вимог П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість».

Предмет аудиту дебіторської заборгованості – господарські процеси та операції, пов'язані з розрахунками підприємства з дебіторами, а також відносини, що виникають при цьому на підприємстві та за його межами.

Об'єктами аудиту дебіторської заборгованості можуть бути:

1) Елементи облікової політики:

- П(С)БО, якими керується підприємство при веденні обліку розрахунків з дебіторами;

- номенклатура робочих бухгалтерських рахунків, а також будова аналітичних рахунків з обліку дебіторської заборгованості;

- порядок проведення інвентаризації розрахунків;

- порядок нарахування резерву сумнівних боргів;

- форми бланків документів, реєстрів обліку, звітності;

- форми бланків векселів, цінних паперів;

- терміни подання документів до бухгалтерії для пред'явлення рахунків, векселів.

2) . Операції з обліку:

- розрахунків з покупцями та замовниками;

- розрахунків за претензіями та відшкодуванням матеріального збитку;

- розрахунків з підзвітними особами підприємства;

- розрахунків за авансами виданими;

- розрахунків за іншими операціями;

- розрахунків з різними дебіторами;

- резерву сумнівних боргів;

- короткострокових векселів одержаних.

- 3) . Записи в первинних документах, регістрах обліку та звітності.
- 4) . Інформація про порушення ведення обліку, нестачі, зловживання, які знайшли документальне підтвердження в актах ревізії, перевірок, висновках аудиторів і постановах правоохоронних органів

Нормативними документами щодо обліку дебіторської заборгованості є[22]:

- 1) Інструкція про службові відрядження в межах України та за кордон / Наказ Мінфіну України № 59 від 13.03.98;
- 2) Порядок визначення розміру збитків від розкладання, нестачі, знищення (псування) матеріальних цінностей / Постанова КМУ № 116 від 22.01.96;
- 3) Про встановлення граничної суми розрахунків готівкою / Постанова Правління НБУ № 210 від 06.06.13;
- 4) Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні / Закон України № 448/96-ВР від 30.10.96;
- 5) Про застосування штрафних санкцій за порушення норм з регулювання обігу готівки / Указ Президента України № 436/95 від 12.06.95;
- 6) Порядок ведення Реєстру виданих та отриманих податкових накладних / Наказ Міністерства доходів і зборів України № 708 від 25.11.13;
- 7) Про затвердження форми Звіту про використання коштів, виданих на відрядження або під звіт, та Порядку його складання / Наказ Міністерства доходів і зборів України № 845 від 24.12.2013;
- 8) Про суми та склад витрат на відрядження державних службовців, що направляються у відрядження підприємствами, установами та організаціями, які повністю або частково утримуються (фінансуються) за рахунок бюджетних коштів / Постанова КМУ № 98 від 02.02.2011;
- 9) Про обіг векселів в Україні / Закон України № 2374-III від 05.04.01;
- 10) Про цінні папери та фондовий ринок / Закон України № 3480-IU від 23.02.06;
- 11) П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість»;

- 12) П(С)БО 12 «Фінансові інвестиції»;
- 13) п(с)БО 14 «Оренда»;
- 14) П(С)БО 15 «Дохід»;
- 15) П(С)БО 19 «Об'єднання підприємств»;
- 16) П(С)БО 23 «Розкриття інформації щодо пов'язаних сторін»;
- 17) П(С)БО 24 «Прибуток на акцію»;
- 18) П(С)БО 34 «Платіж на основі акцій».

Питання, пов'язані з аудиторськими доказами визначеного в темі об'єкту або групи об'єктів перевірки розглядаються на трьох основних групах носіїв інформації:

- А) фінансовій звітності табл;
- В) регістрах обліку;
- С) первинних документах.

Окремих документів, які б застосовувалися тільки для відображення дебіторської заборгованості, не існує.

Тому, первинними документами з її обліку є документи, які використовуються для обліку кореспондуючих до заборгованості об'єктів.

Зупинимось тільки на трьох видах дебіторської заборгованості, які найчастіше виникають на підприємстві.

Первинними бухгалтерськими документами щодо виникнення дебіторської заборгованості є документи з відвантаження товарів, продукції, виконання робіт, надання послуг:

- накладна певного виду в залежності від способу доставки відвантажених товарів чи готової продукції, а саме:
 - накладна-вимога на відпуск (внутрішнє переміщення) матеріалів
Форма № М-11;
 - видаткова накладна;
 - товарно-транспортна накладна Форма № 1-ТН (та інші види товарно-транспортних накладних для деяких матеріальних цінностей – молочна сировина, алкогольні напої, спирт), що виписуються в момент, коли визначені

об'єкти були продані (відвантажені зі складу);

- акт виконаних робіт (наданих послуг) – виписується в момент, коли роботи було виконано чи послуги було надано;
- податкова накладна, складається одночасно із Накладною- вимогою форми № 11, Видатковою накладною або Актом виконаних робіт (наданих послуг) в момент відвантаження або виконання, якщо постачальник/підрядник є платником ПДВ.

Однак, якщо покупець не є платником ПДВ, то другий примірник цієї накладної залишається у постачальника/підрядника, зберігається разом із першим примірником і покупцю не передається.

Зменшується дебіторська заборгованість, як правило, шляхом оплати покупцями за відвантажені товари, продукцію, виконані роботи, надані послуги, що відображається платіжними документами.

Первинними документами з виникнення заборгованості за авансами виданими підприємством постачальнику, навпаки, є платіжні документи та певний Договір чи Угода.

Крім того, постачальником може надаватись покупцю Рахунок- фактура або Рахунок на передоплату, але ці документи не є підставою для відображення змін в об'єктах обліку підприємства.

Зменшення (закриття) цієї заборгованості відбувається на підставі відвантаження товарів, продукції, виконання робіт, надання послуг, що підтверджується документами, визначеними на початку підпункту В питання 3 поточної підтеми.

Первинними документами, пов'язаними із розрахунками з підзвітними особами є (див. Інструкцію № 59 від 13.03.1998 та Постанову КМУ № 98 від 02.02.2011):

- Наказ (розпорядження) керівника підприємства про відрядження;
- Посвідчення про відрядження;
- Видатковий касовий ордер КО-2;
- Звіт про використання коштів, виданих на відрядження або під звіт

(Наказ Міністерства доходів і зборів України від 24.12.13 р. № 845);

- виправдувальні документи щодо витрат підзвітних сум (накладні, акти, рахунки, квитанції до прибуткових касових ордерів, чеки РРО, квитки тощо);
- Прибутковий касовий ордер КО-1.

Через тестовий характер аудиторської перевірки та інші властиві аудиторській перевірці обмеження (разом з обмеженнями, властивими будь-якій системі бухгалтерського обліку і внутрішнього контролю), існує неминучий ризик того, що навіть деякі суттєві викривлення можуть залишитися невиявленими [22].

Під час оцінки ризиків аудитори розглядають заходи внутрішнього контролю, що стосуються складання підприємствами фінансових звітів, щоб розробити аудиторські процедури, доречні за цих обставин, а не для висловлення думки про ефективність системи внутрішнього контролю суб'єкта господарювання. Тим не менш, аудитори планують надати підприємству окремого листа відносно суттєвих зауважень щодо структури або застосування заходів внутрішнього контролю фінансових звітів, які привернули увагу під час аудиту фінансових звітів.

Аудиторську думку щодо достовірності в усіх суттєвих аспектах підприємницької фінансової звітності аудитори виражатимуть у формі аудиторського висновку. Про викривлення, виявлені в бухгалтерському обліку й звітності, так само як і про відзначені в ході перевірки відхилення в порядку здійснення фінансових і господарських операцій від вимог нормативних актів України.

Проведення аудиту супроводжується обов'язковим відображенням отриманої інформації в робочій документації. Аудитори використовують аудиторську документацію (робочі документи), розроблену на основі МСА та законодавства України щодо аудиторської діяльності. Відомості, що містяться в робочій документації, є конфіденційними та відповідно до чинного законодавства розголошенню не підлягають.

Аудиторська перевірка, що буде проведена повинна, складатися з наступних етапів:

- планування аудиту;
- збір і аналіз аудиторських доказів;
- складання аудиторського висновку та підготовка письмової інформації (звіту) за результатами проведення аудиту.

Аудитори несуть відповідальність за надані послуги у порядку, визначеному нормативно-правовими актами, що регулюють аудиторську діяльність, і договором про надання аудиторських послуг. Аудитори приймають на себе зобов'язання по дотриманню комерційної таємниці перевіряємої компанії [54, с 46].

Відповідальність за складання фінансових звітів, що достовірно подають фінансовий стан, фінансові результати діяльності та грошові потоки компанії відповідно до законодавства України, несе управлінський персонал компанії.

Аудиторський висновок також відображатиме відповідальність управлінського персоналу, яка охоплює:

- розробку, впровадження та підтримання внутрішнього контролю, доречного для складання фінансових звітів, які не містять викривлення внаслідок шахрайства або помилок;
- вибір та застосування облікових політик;
- здійснення облікових оцінок, що відповідають обставинам.

В процесі аудиторської перевірки аудитор може звертатись з проханням про письмові підтвердження стосовно пояснень, зроблених у зв'язку з аудиторською перевіркою.

Перед початком перевірки аудитор повинен удосконалитись про те, що на нього не буде чинитися тиск у будь-якій формі з метою зміни його думки щодо достовірності фінансової звітності перевіряємої організації. Порухення даної умови є згідно МСА підставою для відмови від надання висновку. При цьому послуги вважаються наданими в повному обсязі та підлягають оплаті.

Отже аудитор обов'язково повинен планувати свою роботу так, щоб мати можливість ефективно провести аудиторську перевірку на підприємстві. Планування має ґрунтуватися на попередньому вивченні особливостей бізнеса клієнта. Планування – вироблення головної стратегії конкретних підходів до характеру, періоду, а також часу проведення аудиту.

Процес проведення аудиторської перевірки дебіторської заборгованості можна представити у вигляді певного порядку здійсненнях аудиторських процедур наведених у Додатку Ф.

Планування, будучи початковим етапом проведення аудиту, відповідно до стандарту аудиторської діяльності «Планування аудиту», передбачає підготовку загального плану і програми аудиту. У загальному плані вказують види робіт і терміни проведення аудиту дебіторської заборгованості. На думку А.М. Казакаевой слід: «при розробці плану, основні роботи з аудиту дебіторської заборгованості мають бути: аудит внутрішньої дебіторської заборгованості та аудит зовнішньої дебіторської заборгованості. Таке розмежування дозволить оптимізувати процедуру аудиторської перевірки і буде сприяти зниженню аудиторського ризику». План аудиторської перевірки обліку дебіторської та кредиторської заборгованості будуються з урахуванням результатів перевірки системи внутрішнього контролю обліків, з постачальниками та підрядниками.

Аудиторський план розробляється з огляду на те, що в ньому визначається час проведення кожної конкретної аудиторської процедури. Тому планування слід розглядати як важливий і відповідальний етап аудиторської перевірки, оскільки від якості його виконання залежить ефективність всієї подальшої роботи аудитора. Планування аудиторської перевірки здійснюється відповідно до МСФЗ 300 «Планування». Оптимальна схема планування аудиту, складена на основі міжнародних стандартів аудиторської діяльності, повинна включати наступні стадії:

- попереднє планування;
- вивчення системи бухгалтерського обліку;

- оцінка системи внутрішнього контролю;
- встановлення рівня суттєвості;
- побудова аудиторської вибірки;
- підготовка загального плану аудиту.

Залежно від намічених цілей аудиту виконання кожної стадії планування має ряд особливостей. Розглянемо виконання кожного етапу планування, звертаючи особливу увагу на методи отримання аудиторських доказів та ведення робочої документації аудитора.

Попереднє планування доцільно почати з бесід з представниками керівництва, співробітниками підрозділів, головним бухгалтером, керівником служби внутрішнього контролю (якщо ця служба існує на підприємстві, що перевіряється). Бесіди повинні будуватися таким чином, щоб аудитор міг отримати досить чітке уявлення про те, чого від нього очікує клієнт, як він уявляє собі характер, обсяг і терміни роботи і т.п.

Етап попереднього планування слід завершити вивченням звітів служби внутрішнього контролю, матеріалів податкових перевірок та інших контролюючих структур.

Вивчення системи бухгалтерського обліку на підприємстві передбачає вивчення та оцінку основних принципів організації бухгалтерського обліку досліджуваних операцій і документообігу, закріплених у положеннях облікової політики, ролі засобів обчислювальної техніки у веденні обліку, організаційної структури підрозділів, відповідальних за ведення бухгалтерського обліку.

На етапі оцінки системи внутрішнього контролю аудитор повинен зібрати достатній обсяг аудиторських доказів для висловлення думки щодо ефективності цієї системи і прийняти рішення про те, якою мірою він у своїй роботі може на неї покладатися.

Встановлення рівня суттєвості виконується на стадії планування. По суті, це - величина ймовірного спотворення даних, так як аудитор не може

врахувати всі фактори, які в кінцевому підсумку вплинуть на рішення щодо суттєвості в оцінці результатів при завершенні перевірки.

Для визначення суттєвості рекомендується розраховувати 2% – 5% обсягу прибутку до оподаткування та 1% – 2% від вартості основних засобів. Дані показники порівнюються та визначається загальний рівень суттєвості у вигляді «відрізка», що має спільне значення суттєвості як для першого (2% – 5% обсягу прибутку до оподаткування) так і для другого (1% – 2% від вартості основних засобів) випадків.

Завершальною стадією планування є підготовка загального плану і програми аудиту (Додаток X).

Програма аудиту містить обов'язкові реквізити: назва об'єкта аудиту, період перевірки, число людино-годин, прізвище ім'я по батькові керівника аудиторської групи, склад аудиторської групи, планований аудиторський ризик, планований рівень суттєвості.

Аудит дебіторської заборгованості здійснюються за програмою, яка складається з наступних питань (таблиця 3.1).

Таблиця 3.1

Основні питання, які входять до програми аудиту дебіторської заборгованості

Зміст питань	Джерела інформації
1	2
Визначення великих дебіторів і складання їх переліку.	Регістри аналітичного обліку заборгованості.
Перевірка результатів проведення інвентаризації дебіторської заборгованості.	Порівняльні відомості, акти звірки.
Направлення запитів на підтвердження заборгованості.	Договори, регістри аналітичного обліку заборгованості.
Перевірка повноти і своєчасності оплати за відвантажені товари і надані послуги	Регістри синтетичного та аналітичного обліку, платіжні доручення, виписки банку, акти приймання, накладні
Перевірка правильності розрахунків в іноземній валюті.	Накладні, виписки банку на валютних рахунках.

З метою виконання програми аудиту співробітникам аудиторської фірми систематизується інформація, результати вивчення якої необхідно документувати в робочих документах довільної форми.

Ними можуть бути запропоновані тести. Відповіді формуються на підставі джерел інформації наведених вище. Правильні відповіді позначаються відповідним знаком.

Отже, початковим етапом аудиторської перевірки є планування. План аудиторської перевірки обліку дебіторської заборгованості будуються з урахуванням результатів перевірки системи внутрішнього контролю обліків, з постачальниками та підрядниками. Тому планування слід розглядати як важливий і відповідальний етап аудиторської перевірки, оскільки від якості його виконання залежить ефективність всієї подальшої роботи аудитора. На підставі планування складаються процедури аудиторської перевірки і робляться тести.

3.2. Методика проведення аудиту дебіторської заборгованості і узагальнення його результатів

При плануванні та здійсненні аудиторських процедур, оцінці отриманих матеріалів і представленні результатів перевірки аудитор повинен враховувати, що невиконання клієнтом вимог законодавчих та нормативно - правових актів України може стати причиною перекручення фінансової звітності підприємства й істотно вплинути на фінансові результати діяльності клієнта.

Аудитор, отримавши завдання на проведення аудиту дебіторської заборгованості, складає план і програму (розширений план) проведення аудиту та відповідно до неї розпочинає здійснювати перевірку.

Починається перевірка з оцінки методики та організації обліку дебіторської заборгованості, зазначених у Наказі про облікову політику. При

цьому, аудитор визначає методичні та організаційні особливості, з'ясовує можливість застосування тих чи інших методик, які можна запропонувати та оцінює такі питання у Наказі про облікову політику:

- оцінка дебіторської заборгованості;
- методика розрахунку резерву сумнівних боргів;
- перевірка робочого плану рахунків й уточнення, які саме рахунки і субрахунки використовує підприємство для обліку дебіторської заборгованості та яким чином деталізує інформацію;
- питання, відображені у посадових інструкціях бухгалтерів з обліку розрахунків з дебіторами;
- наявність використання іноземної валюти при проведенні розрахунків з іноземними контрагентами тощо.

Аудит розрахунків з дебіторами може проводитися за наступними основними напрямками:

- аудит розрахунків з покупцями;
- аудит розрахунків з підзвітними особами;
- аудит розрахунків з іншими дебіторами.

Аудит розрахунків з покупцями необхідно починати з оцінки даних фінансової звітності, а саме – Балансу (Звіту про фінансовий стан), з якого з'ясовують суму заборгованості покупців за продукцію, товари, роботи, послуги та суму резерву сумнівних боргів (щодо Балансу по 2018 рік включно). Суму дебіторської заборгованості по Балансу (Звіту про фінансовий стан) доцільно порівняти з Оборотною відомістю за синтетичними рахунками. У випадку невідповідності сум аудитор фіксує ці порушення у своїх робочих документах. Порушеннями можуть бути згорнуті залишки (дебетове сальдо та кредитове по одному й тому ж самому контрагенту взаємно перекриваються), дебіторська заборгованість за розрахунками з покупцями і замовниками перекривається кредиторською заборгованістю за розрахунками з постачальниками та іншими кредиторами тощо.

Наступним кроком, аудитор повинен порівняти дані Оборотної відомості за синтетичними рахунками саме за рахунком 36 з даними регістрів синтетичного та аналітичного обліку. При цьому доцільно звернути увагу на залишки, що є «не закритими» протягом одного року, перевіrivши їх виникнення та спосіб погашення дебіторської заборгованості.

При цьому необхідно з'ясувати, чи не було за окремими субрахунками чи рахунками перекриття дебіторської (рахунки 36, 37) та кредиторської заборгованості (рахунки 63, 68) та відображення залишків за іншими рахунками, їх відповідність даним фінансової звітності.

Аудитор починає з'ясовувати наявність простроченої заборгованості від року до трьох (термін позовної давності), існування списаної дебіторської заборгованості, наявність проведення службового розслідування перед списанням дебіторської заборгованості, виявлення зловживань щодо закриття дебіторської заборгованості кредиторською заборгованістю, навіть за різним підприємствами, термін позовної давності за якими закінчився.

Особливу увагу аудитор повинен приділити простроченій дебіторській заборгованості, причинам її виникнення; заходам, які було проведено менеджерами для її повернення, з'ясуванню, чи було встановлено особу, яка допустила виникнення такої заборгованості. Аудиторові необхідно визначити, яка існує на підприємстві політика щодо використання заходів з відшкодування простроченої дебіторської заборгованості.

При проведенні аудиту розрахунків з покупцями і виявленні у процесі перевірки простроченої дебіторської заборгованості необхідно перевірити наступне:

- термін виникнення заборгованості;
- наявність та правильність заповнення первинних документів: довіреностей, видаткових накладних, товарно-транспортних накладних, податкових накладних, договорів;
- заходи, які використовувались для спроб відшкодування дебіторської заборгованості: пред'явлення претензії, направлення актів взаємозв'язки

розрахунків, листів тощо;

- наявність та правильність списання дебіторської заборгованості за рахунок нарахованого резерву сумнівних боргів або за рахунок інших джерел тощо.

Аудитор повинен виявити можливе зловживання при погашенні заборгованості покупців, а саме розрахунків готівкою із можливим не оприбуткуванням її в касу підприємства і наступним списанням такої дебіторської заборгованості у якості простроченої або безнадійної (тобто – можливості існування фактів шахрайства на підприємстві).

Наступним кроком аудитора є перевірка методики нарахування резерву сумнівних боргів. Її необхідно порівняти з методикою, визначеною Наказом про облікову політику. Крім того, слід перевірити всі суми дебіторської заборгованості, що списані за рахунок резерву та провести інвентаризацію правильності нарахованих сум резерву та існуючого залишку цього резерву.

Особливу увагу при проведенні аудиту дебіторської заборгованості доцільно звернути на розрахунки з разовими покупцями, документальне оформлення та способи розрахунків підприємства з ними.

Всі виявлені помилки і зловживання аудитор фіксує у своїх робочих документах, детально описуючи наявні ситуації та підкріплює виявлені факти копіями первинних документів, записами у регістрах обліку тощо. Крім того, при з'ясуванні наявності простроченої дебіторської заборгованості, особливо яка виникла при розрахунках із разовими клієнтами, аудиторіві необхідно рекомендувати керівництву направити контрагенту акти звірки взаємних розрахунків для підтвердження достовірності залишків по аналітичних рахунках. Копії цих актів також доцільно прикласти до робочих документів аудитора.

Аудит розрахунків з підзвітним особами необхідно здійснювати суцільним методом у зв'язку із тим, що ці операції мають найвищий ризик щодо їх оформлення та відображення в обліку. Крім того, ці операції мають

досить високий ризик щодо неправильності визначення сум, які підлягають відшкодуванню.

Перевірку починають за типовою дедуктивною методикою – після ознайомлення із внутрішніми стандартами підприємства щодо розрахунків з підзвітними особами порівнюють дані звітності за об'єктом перевірки, Оборотної відомості за синтетичними рахунками, записами Головної книги та перевірки записів у регістрах синтетичного та аналітичного обліку за рахунком 372 «Розрахунки з підзвітними особами».

Аудитор повинен перевірити як організовано облік, який за цим видом розрахунків повинен вестись у одному регістрі за різним валютами (з метою контролю за використанням грошових коштів, так як під звіт особа може отримати декілька валют). При цьому необхідно приділяти увагу документам, що підтверджують використання коштів, виданих під звіт. Необхідно перевірити правильність визначення добових відповідно до Наказу керівника на відрядження, оригіналам підтверджувальних документів і відміткам із міст прибуття-вибуття у процесі відрядження. Особливу увагу необхідно приділити витратам по відрядженнях за кордон (щодо виплати добових у гривні та в іноземній валюті та правильності визначення цих витрат), а також перевірити як правильність, так і своєчасність повернення в касу невикористаної суми коштів, особливо при отриманні авансу в іноземній валюті та при видачі особі банківської платіжної картки і проведенні витрат (а особливо – перевитрат) у іноземній валюті. Кожна валютна операція також перевіряється на правильність відображення в обліку курсової різниці.

Наступним кроком є здійснення аудиту розрахунків з іншими дебіторами. Проводити аудит за цим видом розрахунків доцільно за наступними напрямками:

- розрахунки за виданими авансами,
- розрахунки за претензіями,
- розрахунки з матеріально відповідальними особами за відшкодування завданих збитків,

- розрахунки з іншими кредиторами та ін.

Аудитор починає перевірку за методом дедукції із виявлення у Балансі (Звіті про фінансовий стан) залишків по цих рахунках та порівняння їх з даними Оборотної відомості за синтетичними рахунками. При цьому доцільно виявити, чи були залишки протягом року по цих рахунках і яким чином пройшло закриття цих заборгованостей.

При перевірці розрахунків з іншими дебіторами доцільно перевірити правильність відшкодування завданих збитків матеріально відповідальною особою за кожною нестачею чи псуванням матеріальних цінностей (особливо необхідно перевірити правильність визначення кратної суми з урахуванням ПДВ). А тому необхідно перевірити залишки за кожним аналітичним рахунком чи за господарською операцією, починаючи з реєстрів обліку, а потім – первинних документів та інших необхідних (можливо, юридичних чи судових) документів. При цьому потрібно з'ясувати за кожним документом правильність відображення господарських операцій, правильність визначення сум відшкодування та своєчасного перерахування сум податків і кратної вартості до бюджету. При виявленні відхилень аудиторів доцільно зняти копії документів та відобразити всі факти у своїх робочих документах. Разом із цим аудитор повинен рекомендувати підприємству шляхи виправлення помилок.

Для накопичення інформації аудиторів доцільно використовувати таблиці, у яких відображаються всі викривлення: помилки, розбіжності, зловживання тощо, що надасть більше можливостей для визначення загальної суми викривлень (Додатки Ц, Ш, Щ).

До типових та можливих порушень по операціях з обліку дебіторської заборгованості слід віднести:

- незадовільне оформлення первинних документів (застосування не-типових чи недоречних форм, відсутність підписів, печаток, не заповнення всіх необхідних реквізитів);
- неправильне оформлення або відсутність договорів, що стали підставою відвантаження готової продукції, товарів, здійснення робіт, надання

послуг тощо і виникнення дебіторської заборгованості;

- безпідставне визнання доходів організації;
- неправильна класифікація сум дебіторської заборгованості на довгострокову та короткострокову;
- зарахування отриманих сум дебіторської заборгованості на погашення заборгованості невідповідних дебіторів;
- відображення дебіторської заборгованості на фіктивних рахунках неіснуючих клієнтів або за фіктивними нетоварними операціями;
- списання нестач і крадіжок за рахунок збільшення дебіторської заборгованості;
- неправильне відображення бартерних операцій;
- не взаємозакриття авансів отриманих відповідними сумами щодо списання визнаної дебіторської заборгованості;
- не взаємозакриття авансів сплачених відповідними сумами щодо списання визнаної кредиторської заборгованості;
- приховування дебіторської заборгованості відображенням у Балансі (Звіті про фінансовий стан) згорнутого залишку;
- неправильне визначення (оцінка) сум дебіторської заборгованості у зв'язку з коливанням курсу валют на дату складання Балансу (Звіту про фінансовий стан) при розрахунках в іноземній валюті;
- неправильний розрахунок суми резерву сумнівних боргів;
- шахрайство з сумами дебіторської заборгованості підзвітних осіб (списання її без підстав та документального підтвердження);
- заміна реальних виписок банку іншими або виправлення сум, що свідчать про погашення дебіторської заборгованості;
- неправильне визначення податкового зобов'язання з ПДВ;
- формальне проведення інвентаризації розрахунків;
- невідповідність даних аналітичного та синтетичного обліку тощо.

3.3. Напрями підвищення ефективності внутрішнього контролю дебіторської заборгованості підприємства

Фінансово-господарську діяльність підприємства можна розглядати як систему, що складається з трьох взаємозв'язаних елементів – основної, інвестиційної і фінансової діяльності. Основна діяльність підприємства щільно пов'язана з його виробничою діяльністю і є переважно циклічною, що об'єктивно обумовлено характером руху авансованого капіталу в процесі його функціонування.

Значення дебіторської заборгованості в відтворювальному циклі підприємства визначається, насамперед, впливом на рух грошових коштів. Так, збільшення дебіторської заборгованості викликає відтік грошових активів, а повернення – їх приплив.

Отже, дебіторська заборгованість у процесі виконання зобов'язань є природним, об'єктивним процесом фінансово-господарської діяльності підприємства. За наявності конкуренції й складностей збуту продукції підприємство продає її, використовуючи форми наступної оплати. Тому така заборгованість є важливою частиною оборотного капіталу.

Об'єктивна необхідність дебіторської заборгованості як певної форми існування оборотного капіталу в процесі його обороту зумовлена наступним:

- формування дебіторської заборгованості є наслідком політики, спрямованої на підвищення товарообороту, а отже, за інших незмінних умов, при додержанні дебіторами своїх зобов'язань супроводжується зростанням доходу;
- у зв'язку із прискоренням оборотності запасів готової продукції та товарів скорочується частка змінних витрат на їх збереження;
- при формуванні дебіторської заборгованості на умовах товарного кредиту існує можливість зробити її доходним активом.

Разом із тим дебіторська заборгованість за суттю, є відволіканням з господарського обороту обігових коштів підприємства, що супроводжує непрямими втратами його доходів:

- чим довший період погашення заборгованості, тим менший доход від коштів, вкладених в дебіторів (адже дебіторська заборгованість, як і інші активи, повинна давати прибуток, який за інших однакових умов тим вищий, чим вища оборотність);
- кошти у заборгованість можуть знецінюватись через інфляцію;
- як і для інших активів, для фінансування заборгованості потрібне відповідне джерело, яке, звичайно, теж має свою ціну.

Необхідно також пам'ятати про те, що коли підприємство надає своїм покупцям оплатити отриманні товари, роботи, послуги в кредит воно несе деякі додаткові витрати, крім того комерційне кредитування є більш ризиковою формою утворення дебіторської заборгованості, порівняно з іншими, оскільки додатково передбачає ризик непогашення відсотків [55].

Реалізація управлінських функцій підприємством щодо дебіторської заборгованості базується на чіткому розумінні економічної сутності дебіторської заборгованості, причин і наслідків її виникнення у сучасних умовах господарювання, підходів щодо її класифікації, вимагає обґрунтування критеріїв визнання заборгованості, удосконалення методики її обліку.

Основні поняття та порядок розкриття інформації про дебіторську заборгованість у фінансовій звітності визначає Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість» [68].

Важливим етапом забезпечення ефективного управління дебіторською заборгованістю є здійснення її класифікації. Серед науковців немає єдиного погляду щодо цього питання.

На нашу думку, досить виваженою є позиція науковців, які зауважують на необхідності більш детально класифікувати дебіторську заборгованість і ґрунтовніше відображати її диференціацію за групами, формами і видами у

фінансовій звітності з метою підвищення ефективності управління такою заборгованістю.

Слід наголосити, що за наявності різних ознак класифікацій дебіторської заборгованості в практиці вона найчастіше здійснюється за одним критерієм в межах інформації рахунків бухгалтерського обліку. Це зумовлено порядком обліку, що має місце в Україні, де дії бухгалтера жорстко регламентовані, на відміну від країн із ринковою економікою, в яких рішення про порядок розміщення різних видів дебіторської заборгованості в балансі та ступінь деталізації цих статей приймає суб'єкт господарювання самостійно. Відповідно в закордонній практиці склад і структура дебіторської заборгованості в балансах різних підприємств можуть бути відмінними.

В загальному випадку при складанні фінансової звітності дебіторська заборгованість класифікується за такими ознаками: зв'язок із нормальним операційним циклом; термін погашення; об'єкти, щодо яких виникли зобов'язання дебіторів; своєчасність сплати боржником дебіторської заборгованості.

При класифікації за зв'язком із нормальним операційним циклом дебіторська заборгованість поділяється на довгострокову і поточну.

Зауважимо, що на Україні такий поділ дебіторської заборгованості є обов'язковим. В той же час думка вітчизняних фахівців щодо поділу дебіторської заборгованості на довгострокову і поточну не є однозначною. З точки зору одних [58] такий поділ є важливим інструментом фінансового аналізу, з точки зору інших – класифікація дебіторської заборгованості, як і будь-яка інша класифікація, є умовною, а отже, не є необхідною. Останнім часом поширюється думка про те, що доцільно надати підприємствам право самостійно приймати рішення про необхідність диференційованого відображення у звіті довгострокової і поточної заборгованості, як це передбачено в практиці країн із ринковою економікою.

На наш погляд, обов'язковість класифікації дебіторської заборгованості за нормальним операційним циклом є об'єктивно необхідною з огляду на

важливість такої інформації для обґрунтування висновків фінансового аналізу, а відповідно для розробки ефективних управлінських рішень.

Національними стандартами бухгалтерського обліку передбачено вживання замість терміна «короткострокова дебіторська заборгованість» поняття «поточна дебіторська заборгованість». При цьому поточну дебіторську заборгованість визначено як суму дебіторської заборгованості, яка виникає в ході нормального операційного циклу або буде погашена протягом дванадцяти місяців з дати балансу.

Така класифікація статей дебіторської заборгованості в балансі враховує рівень ліквідності активів та є корисною для користувачів фінансової звітності щодо оцінки фінансового стану підприємства, оскільки надає повнішу інформацію про рівень дебіторської заборгованості й можливість перетворення фінансових зобов'язань у грошові активи.

Важливе управлінське значення має поділ заборгованості за термінами погашення. Доцільно за реальним строком погашення поділяти дебіторську заборгованість на термінову, прострочену і відстрочену, що знаходить відображення в обліку на відповідних аналітичних рахунках, де контролюється термін виконання договорів.

Згідно з П(С)БО 10, якщо у підприємства є сумніви щодо своєчасності оплати дебіторської заборгованості, то така заборгованість вважається сумнівною.

Класифікація дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи, послуги здійснюється групуванням дебіторської заборгованості за строками її погашення із встановленням коефіцієнта сумнівності для кожної групи. Коефіцієнт сумнівності встановлюється підприємством, виходячи з фактичної суми безнадійної дебіторської заборгованості за продукцію, товари, послуги за попередні звітні періоди. Коефіцієнт сумнівності, як правило, зростає зі збільшенням строків непогашення дебіторської заборгованості [6].

Отже, у сучасній практиці фінансового менеджменту в Україні управління дебіторською заборгованістю є одним з найважливіших і водночас

складних елементів управління оборотними активами. Порушення нормального циклічного процесу її утворення та погашення може бути не тільки причиною виникнення проблем для підприємств (зниження рентабельності активів, втрата їх ліквідності), а й спричинити розвиток глобальної кризи неплатежів в економіці країни [6]. Тому політика управління дебіторською заборгованістю, насамперед, повинна націлюватись на розширення обсягів реалізації при оптимізації її розміру і своєчасному погашенні.

Початковим етапом формування політики управління дебіторською заборгованістю підприємства є її аналіз. Основне завдання цього аналізу - оцінка рівня і складу дебіторської заборгованістю підприємства, а також ефективності інвестування в неї фінансових коштів.

Рівень дебіторської заборгованості визначається багатьма факторами, серед яких основними є вид продукції; місткість ринку; ступінь насиченості ринку даною продукцією; прийнята на підприємстві схема розрахунків.

Після загального ознайомлення із структурою дебіторської заборгованості необхідно дати оцінку щодо реальної її вартості, вірогідності повернення, оскільки не вся заборгованість може бути стягнена з дебіторів. Вірогідність повернення дебіторської заборгованості визначається за досвідом минулих років з врахуванням зміни умов господарювання, що мали місце за поточний період, оскільки минулий досвід може бути неадекватною мірою майбутніх збитків.

На другому етапі аналізу визначається середній період інкасації дебіторської заборгованості і кількість її обертів за період, що аналізується. Ці показники характеризують швидкість, з якою заборгованість перетворюється в кошти, тобто ліквідність і оборотність сум в розрахунках з дебіторами. При визначенні показників оборотності до уваги беруться лише ті суми по дебіторах, що мають пряме відношення до обсягів реалізації продукції [3].

Швидкість обороту показує, скільки разів заборгованість утворюється і надходить підприємству за період, що аналізується, або скільки разів протягом

аналізованого періоду обсяги надходження від реалізації можуть вмістити в собі середній залишок боргових прав.

Якість дебіторської заборгованості визначає її оборотність: чим краще якість дебіторської заборгованості, тим вище її ліквідність і ефективніше використання оборотних активів підприємства.

Отже, третій етап аналізу оцінює склад дебіторської заборгованості підприємства за окремими її «віковими групами», тобто по відповідним періодам її інкасації. Наявність такої інформації за тривалий період інкасації дозволяє виявити як загальні тенденції розрахункової дисципліни, так і конкретних покупців, які найчастіше потрапляють у число ненадійних платників.

На четвертому етапі аналізу докладно розглядається склад простроченої дебіторської заборгованості, виділяють сумнівну та безнадійну заборгованість.

Таким чином, аналіз дебіторської заборгованості передбачає всебічну оцінку її динаміки, структури, якості та ефективності використання, що дозволяє обґрунтувати управлінські рішення щодо розробки та коригування відповідних параметрів кредитної політики підприємства.

З урахуванням змісту та значення дебіторської заборгованості в господарській діяльності підприємства, основними завданнями управління нею є:

- недопущення неплатежів покупцями і утворення простроченої дебіторської заборгованості;
- розробка чіткої стратегії і тактики комерційного кредитування і впровадження в практику роботи підприємства методики забезпечення ефективної політики реалізації продукції;
- прогнозування і забезпечення своєчасного надходження дебіторської заборгованості;
- постійний наскрізний аналіз дебіторської заборгованості.
- Цілеспрямований процес управління дебіторською заборгованістю

– реалізується на основі попередньо визначеної відповідної політики, тобто сукупності стратегічних та тактичних рішень щодо досягнення бажаного результату.

Політика управління дебіторською заборгованістю, являє собою частину загальної політики управління оборотними активами та маркетингової політики підприємства, яка направлена на розширення обсягу реалізації продукції і оптимізації загального розміру дебіторської заборгованості та забезпечення її своєчасної інкасації.

Формування політики управління дебіторською заборгованістю підприємства може здійснюватися за наступною схемою (рис. 3.1).

Принциповий підхід до здійснення управління дебіторською заборгованістю з позиції співвідношення рівня доходності і ризику кредитної діяльності підприємства характеризує тип кредитної політики.

При розрахунку суми інвестицій в дебіторську заборгованість необхідно враховувати планований обсяг реалізації продукції в кредит; середній період наданої відстрочки платежу за окремими формами кредиту; середній період відстрочки платежу, виходячи із господарської практики; коефіцієнт відношення собівартості і ціни реалізованої в кредит продукції.

Якщо фінансові можливості підприємства не дозволяють інвестувати розраховану суму коштів в повному обсязі, то при незмінних умовах кредитування повинна бути відповідно скорегована планова сума реалізації продукції в кредит.

В діючій процедурі інкасації дебіторської заборгованості підприємством повинні бути передбаченні: строки і форми попереднього і наступного нагадування покупцям про дату платежів; можливість і умови пролонгації боргу за наданим кредитом; умови порушення справи про банкрутства неспроможних дебіторів.

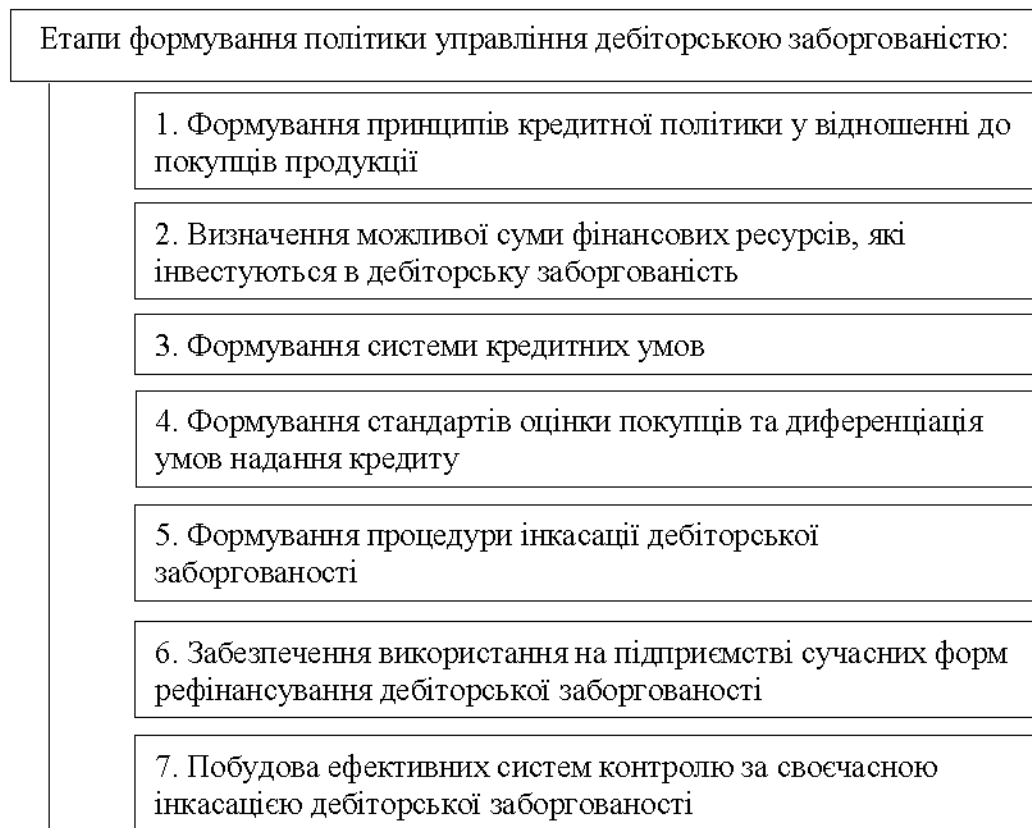

Рис. 3.1. Основні етапи формування політики управління дебіторською заборгованістю підприємства [13]

Розвиток ринкових відносин і інфраструктури фінансового ринку дозволяє використовувати в практиці фінансового менеджменту ряд нових форм управління дебіторською заборгованістю – її рефінансування, тобто прискорення переводу в інші форми оборотних активів підприємства (грошові засоби і високоліквідні короткострокові цінні паперами). Основні форми рефінансування дебіторської заборгованості – факторинг; урахування векселів, виданих покупцями продукції; форфейтинг.

Побудова ефективної системи контролю за рухом і інкасацією дебіторської заборгованості організується в рамках загальної системи фінансового контролю на підприємстві як самостійний його блок. Одним із видів таких систем є «Система ABC-контролю» стосовно портфелю дебіторської заборгованості підприємства. До категорії «А» включаються найбільш великі і сумнівний види дебіторської заборгованості; в категорію

«В» - кредити середніх розмірів; в категорію «С» – ті види дебіторської заборгованості, що не здійснює вагомого впливу на результати фінансової діяльності підприємства [52].

Таким чином, управління дебіторською заборгованістю це складний процес, успішна реалізація якого залежить від якості виконання кожного окремого його етапу. При цьому зміст такого управління та його інструментарій визначаються обраним типом кредитної політики підприємства. Визначаючи тип кредитної політики, слід мати на увазі, що консервативний її варіант негативно впливає на зростання обсягу операційної діяльності підприємства і формування стійких комерційних зав'язків. В той же час агресивний її варіант може призвести до надмірного відволікання фінансових коштів, знизити рівень платоспроможності підприємства, викликати згодом значні витрати із стягнення боргів, а в кінцевому результаті знизити рентабельність оборотних активів і капіталу.

З метою скорочення розміру вже існуючої дебіторської заборгованості необхідно проводити її інвентаризацію, оцінювати ймовірність її стягнення і розробляти найбільш ефективні в кожному конкретному випадку заходи інкасації. Всі ці процедури передбачають попередній аналіз дебіторської заборгованості та оцінку впливу кредитної політики на фінансовий стан підприємства.

Висновки за розділом 3

Початковим етапом аудиторської перевірки є планування. План аудиторської перевірки обліку дебіторської заборгованості будуються з урахуванням результатів перевірки системи внутрішнього контролю обліків, з постачальниками та підрядниками. Тому планування слід розглядати як важливий і відповідальний етап аудиторської перевірки, оскільки від якості

його виконання залежить ефективність всієї подальшої роботи аудитора. На підставі планування складаються процедури аудиторської перевірки і робляться тести.

Аудит розрахунків з дебіторами може проводитися за наступними основними напрямками:

- аудит розрахунків з покупцями;
- аудит розрахунків з підзвітними особами;
- аудит розрахунків з іншими дебіторами.

Особливу увагу аудитор повинен приділити простроченій дебіторській заборгованості, причинам її виникнення; заходам, які було проведено менеджерами для її повернення, з'ясуванню, чи було встановлено особу, яка допустила виникнення такої заборгованості. Аудиторові необхідно визначити, яка існує на підприємстві політика щодо використання заходів з відшкодування простроченої дебіторської заборгованості.

Реалізація управлінських функцій підприємством щодо дебіторської заборгованості базується на чіткому розумінні економічної сутності дебіторської заборгованості, причин і наслідків її виникнення у сучасних умовах господарювання, підходів щодо її класифікації, вимагає обґрунтування критеріїв визнання заборгованості, удосконалення методики її обліку.

З урахуванням змісту та значення дебіторської заборгованості в господарській діяльності підприємства, основними завданнями управління нею є:

- недопущення неплатежів покупцями і утворення простроченої дебіторської заборгованості;
- розробка чіткої стратегії і тактики комерційного кредитування і впровадження в практику роботи підприємства методики забезпечення ефективної політики реалізації продукції;
- прогнозування і забезпечення своєчасного надходження дебіторської заборгованості;
- постійний наскрізний аналіз дебіторської заборгованості.

- Цілеспрямований процес управління дебіторською заборгованістю
- реалізується на основі попередньо визначеної відповідної політики, тобто сукупності стратегічних та тактичних рішень щодо досягнення бажаного результату.

Управління дебіторською заборгованістю це складний процес, успішна реалізація якого залежить від якості виконання кожного окремого його етапу. При цьому зміст такого управління та його інструментарій визначаються обраним типом кредитної політики підприємства. Визначаючи тип кредитної політики, слід мати на увазі, що консервативний її варіант негативно впливає на зростання обсягу операційної діяльності підприємства і формування стійких комерційних зв'язків. В той же час агресивний її варіант може призвести до надмірного відволікання фінансових коштів, знизити рівень платоспроможності підприємства, викликати згодом значні витрати із стягнення боргів, а в кінцевому результаті знизити рентабельність оборотних активів і капіталу.

З метою скорочення розміру вже існуючої дебіторської заборгованості необхідно проводити її інвентаризацію, оцінювати ймовірність її стягнення і розробляти найбільш ефективні в кожному конкретному випадку заходи інкасації. Всі ці процедури передбачають попередній аналіз дебіторської заборгованості та оцінку впливу кредитної політики на фінансовий стан підприємства.

ВИСНОВКИ

Дослідження проведення магістерської дипломної роботи, дозволяють зробити наступні висновки.

Суб'єктом дослідження обрано Приватне акціонерне товариство «Завод «Лтава».

Протягом 2016-2018 р. діяльність ПрАТ «Завод «Лтава» була прибутковою. За інформацією фінансової звітності за 2016 - 2018 рр. чистий прибуток ПрАТ «Завод «Лтава» у 2018 р. становив 158664,0 тис. грн, що у майже 4 рази більше, ніж у 2016 р. та на 54398,0 тис. грн. перевищує показник 2017 р.

Аналіз основних показників діяльності ПрАТ «Завод «Лтава» свідчить, що протягом 2016-2018 рр. величина капіталу поступово зростає.

Аналіз динаміки джерел утворення капіталу ПрАТ «Завод «Лтава» показує, що власний капітал на кінець 2018 р. становив 968041,0 тис. грн, що на 262930,0 тис. грн або на 37,3% більше ніж у 2016 р. та на 158664,0 тис. грн або на 19,6% більше, ніж у 2016 р.

Позитивно слід оцінити збільшення власного оборотного капіталу. Станом на кінець 2018 р. він становив 641244,0 тис. грн.

Протягом 2016-2018 рр. простежуються позитивні тенденції у формуванні нерозподіленого прибутку. Збільшення позикового капіталу слід оцінити з одного боку негативно - відбувається збільшення зобов'язань підприємства протягом 2016-2018 рр., проте це також свідчить про розширення діяльності підприємства.

Аналіз динаміки ресурсів характеризує збільшення вартості основних засобів підприємства.

В цілому збільшення оборотних активів проти показників 2016-2017 рр. оцінюється позитивно.

Чистий дохід від реалізації за 2018 р. становив 480512,0 тис. грн, що більше показника 2016 р. на 235225,0 тис. грн або в 2 рази та більше, ніж у

2017 р. на 208951,0 тис. грн або на 76,9%. При цьому динаміка збільшення чистого прибутку перевищує динаміку збільшення чистого доходу. Про розширення діяльності ПрАТ «Завод «Лтава» свідчить і збільшення середньооблікової чисельності працівників до 818 осіб. При цьому простежується збільшення середньомісячної заробітної плати на 82,92 % до 18350,65 грн.

Динаміку показників рентабельності протягом 2016-2018 рр. слід оцінити позитивно.

Узагальнюючі показники фінансової стійкості ПрАТ «Завод «Лтава» характеризують, що підприємство на кінець 2018 р. має абсолютну фінансову сталість, як і протягом 2016-2017 рр.

У процесі договірних відносин та розрахункових операцій між контрагентами виникає дебіторська заборгованість. Існують різні підходи вчених щодо трактування сутності дебіторської заборгованості.

На основі аналізу чинних національних і міжнародних стандартів бухгалтерського обліку та підходів науковців можна дійти висновку, що дебіторська заборгованість за своєю суттю, є сумою заборгованостей дебіторів підприємству на певну дату, що виникає внаслідок надання коштів, продажу інших активів, робіт послуг безпосередньо боржникові та не є фінансовим активом, призначеним для продажу.

Облік дебіторської заборгованості в Україні регулюється чітко визначеним нормативом – П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість». Дебіторська заборгованість у бухгалтерському обліку класифікується в залежності від: термінів її погашення, ймовірності її погашення, оцінки відображення її в балансі.

Мета обліку дебіторської заборгованості полягає в тому, щоб не допустити прострочення термінів платежу та доведення заборгованості до стану безнадійної. Правильно організований бухгалтерський облік повинен мати таку систему рахунків, яка б достатньою мірою відображала і характеризувала всю господарську діяльність з вимушеною конкретизацією.

Рациональна організація системи внутрішнього контролю за станом розрахунків на підприємстві сприяє зміцненню договірної та розрахункової дисципліни, підвищенню відповідальності за дотриманням платіжної дисципліни, скороченню дебіторської заборгованості, покращанню фінансового стану суб'єкта господарювання.

Виважений підхід до формування облікової політики щодо дебіторської заборгованості дозволить організувати на підприємстві правильний бухгалтерський облік дебіторської заборгованості в системі розрахунків з покупцями, отримувати достовірну та повну інформацію про заборгованість, що, в свою чергу, сприятиме зростанню ефективності прийняття управлінських рішень.

Рівень організації обліку дебіторської заборгованості на вітчизняних підприємствах є досить низьким, оскільки серед основних елементів облікової політики щодо даного об'єкту увага приділяється лише методиці розрахунку резерву сумнівних боргів, а інші моменти, в переважній більшості випадків, залишаються нерозкритими.

При обліку дебіторської заборгованості на ПрАТ «Завод «Лтава» використовується типова кореспонденція рахунків. Регістрами, що передбачені для обліку дебіторської заборгованості є передбачені в системі «1С: Підприємство» журнали і регістри бухгалтерії.

Для ефективного управління дебіторською заборгованістю пропонуємо на ПрАТ «Завод «Лтава» ввести систему управління дебіторською заборгованістю, яка буде складатися з двох блоків. Перший блок – це запровадження кредитної політики на підприємстві, другий блок – запровадження використання методів управління своєчасністю оплати.

Запровадження на ПрАТ «Завод «Лтава» системи управління дебіторською заборгованістю, на нашу думку, дасть змогу ефективно організувати збут та управляти поточною дебіторською заборгованістю, не допускаючи при цьому ті перетворення в інші види дебіторської заборгованості, які призводять до погіршення фінансового стану

підприємства.

Початковим етапом аудиторської перевірки є планування. План аудиторської перевірки обліку дебіторської заборгованості будуються з урахуванням результатів перевірки системи внутрішнього контролю обліків, з постачальниками та підрядниками. Тому планування слід розглядати як важливий і відповідальний етап аудиторської перевірки, оскільки від якості його виконання залежить ефективність всієї подальшої роботи аудитора. На підставі планування складаються процедури аудиторської перевірки і робляться тести.

Аудит розрахунків з дебіторами може проводитися за наступними основними напрямками:

- аудит розрахунків з покупцями;
- аудит розрахунків з підзвітними особами;
- аудит розрахунків з іншими дебіторами.

Особливу увагу аудитор повинен приділити простроченій дебіторській заборгованості, причинам її виникнення; заходам, які було проведено менеджерами для її повернення, з'ясуванню, чи було встановлено особу, яка допустила виникнення такої заборгованості. Аудиторові необхідно визначити, яка існує на підприємстві політика щодо використання заходів з відшкодування простроченої дебіторської заборгованості.

Реалізація управлінських функцій підприємством щодо дебіторської заборгованості базується на чіткому розумінні економічної сутності дебіторської заборгованості, причин і наслідків її виникнення у сучасних умовах господарювання, підходів щодо її класифікації, вимагає обґрунтування критеріїв визнання заборгованості, удосконалення методики її обліку.

З урахуванням змісту та значення дебіторської заборгованості в господарській діяльності підприємства, основними завданнями управління нею є:

- недопущення неплатежів покупцями і утворення простроченої дебіторської заборгованості;

- розробка чіткої стратегії і тактики комерційного кредитування і впровадження в практику роботи підприємства методики забезпечення ефективної політики реалізації продукції;
- прогнозування і забезпечення своєчасного надходження дебіторської заборгованості;
- постійний наскрізний аналіз дебіторської заборгованості.
- Цілеспрямований процес управління дебіторською заборгованістю
- реалізується на основі попередньо визначеної відповідної політики, тобто сукупності стратегічних та тактичних рішень щодо досягнення бажаного результату.

Управління дебіторською заборгованістю це складний процес, успішна реалізація якого залежить від якості виконання кожного окремого його етапу. При цьому зміст такого управління та його інструментарій визначаються обраним типом кредитної політики підприємства. Визначаючи тип кредитної політики, слід мати на увазі, що консервативний її варіант негативно впливає на зростання обсягу операційної діяльності підприємства і формування стійких комерційних зв'язків. В той же час агресивний її варіант може призвести до надмірного відволікання фінансових коштів, знизити рівень платоспроможності підприємства, викликати згодом значні витрати із стягнення боргів, а в кінцевому результаті знизити рентабельність оборотних активів і капіталу.

З метою скорочення розміру вже існуючої дебіторської заборгованості необхідно проводити її інвентаризацію, оцінювати ймовірність її стягнення і розробляти найбільш ефективні в кожному конкретному випадку заходи інкасації. Всі ці процедури передбачають попередній аналіз дебіторської заборгованості та оцінку впливу кредитної політики на фінансовий стан підприємства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андреева, Г. І. Економічний аналіз [Текст] : навчально-методичний посібник / Г. І. Андреева. – К. : Знання, 2008. – 257 с.
2. Аудит (основи державного, незалежного професійного та внутрішнього аудиту) [Текст] : підручник / Нац. центр обліку та аудиту Нац. Академії статистики, обліку та аудиту, Одеська нац. академія харчових технологій, Одеський держ. економ. ун-т; ред. : В. В. Немченко, О. Ю. Редько. – К. : ЦУЛ, 2012. – 540 с.
3. Багатко, Н. Продаж дебіторської заборгованості: визначення, оцінка, облік / Н. Багатко // Бухгалтерія. Право. Податки. Консультації. - 2004. - №22. - С.57-63.
4. Баліцька, В.В. Борги підприємств України: проблеми не розв'язуються [Текст] / В.В.Баліцька // Актуальні проблеми економіки. - 2008. - № 2. - С. 48-59.
5. Бандурка, О. М. Фінансова діяльність підприємств [Текст] : навчальний посібник / О. М. Бандурка, М. Я. Коробов, П. І. Орлов, К. Я. Петрова. – К. : Либідь, 1998. – 312 с.
6. Барановська Т.В. Облікова політика підприємств в Україні: теорія і практика: автореф. дис. канд. економ. наук: 08.06.04 / Т.В. Барановська. - Національний аграрний університет, Київ, 2005. - 27 с.
7. Батищев, В. Некоторые особенности начисления и учета резерва сомнительных долгов [Текст] / В. Батищев, Ю. Бакун, С. Максотов // Бухгалтерский учет и аудит. – 2009. – № 7. – С. 40-45.
8. Береза С.Л. Побудова облікової політики відображення грошових активів та дебіторської заборгованості / С.Л. Береза // Вісник Житомирського державного технологічного університету. - 2003. - № 1(23). - С. 35-44.
9. Бернар, И. Толковый экономический и финансовый словарь: французская, русская, английская, немецкая терминология [Текст] / Й. Бернар,

Ж.-К. Колли. – В 2-х т. – Т. 1: пер. с – М. : Междунар. отношения. – 1997. – 567 с.

10. Белокоз, О. Відмінності між вітчизняними та міжнародними підходами до оцінки дебіторської заборгованості торговельних підприємств [Текст] / О.Белокоз // Галицький економічний вісник. – 2010. – № 3 (28). – С.197-201. – (інформаційно-аналітичне забезпечення підприємницької діяльності).

11. Білик, М. Д. Управління дебіторською заборгованістю підприємства [Текст] / М. Д. Білик // Фінанси України. – 2003. – № 12. – С. 24-36.

12. Білик, М. Д. Фінансовий аналіз [Текст] : навчальний посібник / М. Д. Білик, О. В. Павловська, Н. М. Притуляк, Н. Ю. Невмержицька. – К. : КНЕУ, 2005. – 592 с.

13. Бланк, И. А. Финансовый менеджмент: учебный курс [Текст] / И. А. Бланк. – К. : Ника–Центр, Ольга, 2002. – 528 с.

14. Боднар О.В. Окремі аспекти формування облікової політики підприємства стосовно витрат на виробництво продукції / О.В. Боднар // Облік і фінанси. - 2014. - № 2(64). - С. 14-18.

15. Будинки і споруди. Проектування банків і банківських сховищ ВБН В.2.2.-00032106-1-95 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://document.ua>. – Професійна нормативно-правова бібліотека «НОРМАТИВ ПРО».

16. Бутинец, Ф. Ф. Бухгалтерский учет в зарубежных странах [Текст] : учебное пособие для студентов высших учебных заведений специальности 7.050106 «Учет и аудит» / Ф. Ф. Бутинец, Я. В. Соколов, Д. А. Панков, Л. Л. Горецкая. – Житомир : Рута, 2002. – 660 с.

17. Бутинець, Ф. Ф. Бухгалтерський облік: облікова політика і план рахунків, стандарти і кореспонденція рахунків, звітність [Текст] : навчальний посібник для студентів вузів. / проф. Ф.Ф. Бутинець, доц. Н. М. Малюга. – Житомир : ЖІТІ, 2000. – 480 с.

18. Бутинець, Ф. Ф. Організація бухгалтерського обліку [Текст] : навчальний посібник / Ф. Ф. Бутинець. – Житомир : Рута, 2002. – 591 с.
19. Бутинець, Ф.Ф. Бухгалтерський фінансовий облік [Текст] : підручник / ред. проф. Ф. Ф. Бутинця. – Житомир : ЖІТІ, 2000. – 608 с.
20. Буфатіна, І. Облік дебіторської заборгованості [Текст] / І. Буфатіна // Все про бухгалтерський облік. – 2010. – № 52. – С. 41-45.
21. Вещунова, А. Ф. Бухгалтерский учет на предприятиях разных форм собственности [Текст] / А. Ф. Вещунова. – СПб: Издательский торговый дом «Герда», 2000. – 65 с.
22. Виноградова М.О. Аудит : [навч. посіб.] / М.О. Виноградова, Л.І. Жидаєва. – К. : «Центр учбової літератури», 2014. – 656 с.
23. Гаркавін Р. Розрахункові операції / Р. Гаркавін // Дебет-Кредит: школа бухгалтера. - 2004. - № 27. - С. 4.
24. Гойло Н.В. Розрахунки підприємства: порівняння стану наукових досліджень в республіці Білорусь, Україні та Російській Федерації / Н.В. Гойло // Вісник Житомирського державного технологічного університету. - 2011. - № 1(55). - С. 50-58.
25. Головін С. Дискусійні питання розрахунку резерву сумнівних боргів [Текст] / С. Головін // Бухгалтерський облік і аудит. – 2005. – № 5. – С. 3-8.
26. Горбачова О. М. Облік і аналіз дебіторської заборгованості: проблеми та шляхи їх вирішення [Текст] / О. М. Горбачова, Л. В. Лахай // Торгівля і ринок. – 2010. – № 30. – Т.2. – С. 392-399.
27. Грачова, Р. Найсумнівніша стаття номеру [Текст] / Р. Грачова // Дебет-Кредит. – 2002. – № 3. – С. 17-21.
28. Гуцаленко, Л. В. Контроль дебіторської заборгованості: організація і методика здійснення [Електронний ресурс] / Л. В. Гуцаленко, І. С. Слободянюк // Економічні науки. – Серія «Облік і фінанси». – Випуск 8 (29). – Ч. 2. – 2011. – Режим доступу : <http://www.nbu.gov.ua>. – Національна бібліотека ім. Вернадського.

29. Дєєва Н.М. Фінансовий аналіз [Текст]: навч. посібн. / Н.М.Дєєва, О.І.Дедіков. - К.: ЦУЛ, 2007. - 328с.
30. Добровольська, О.В. Сучасна система організації контролю за дебіторською заборгованістю підприємств [Текст] / О. В. Добровольська // Вісник Запорізького національного університету. –2010. – № 1. –С. 5-11.
31. Дрей, В. В. Обґрунтування критерію вибору джерел аудиторських доказів для процедур підтвердження достовірності обліку дебіторської заборгованості на підприємстві [Текст] / В. В. Дрей, А. В. Сатановська // Економічний простір. – 2012. – 959 . – С. 156-165.
32. Економіка торговельного підприємства. Підручник для вузів [Текст] / Мазаракі А.А. та інші / Під редакцією проф. Ушакової – К.: «Хрещатик», 1999. – 665 с., с. 395
33. Єрохін, К. Формування і відображення резерву сумнівних боргів у бухгалтерському обліку [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://search.ligazakon.ua>. – Правова система «Ліга-Закон».
34. Жолобчук, Т. Як визначити сумнівний борг [Текст] / Т. Жолобчук // Дебет-Кредит. – 2009. – № 28. – С. 27-29.
35. Жук В.М. Бухгалтерський облік: шляхи вирішення проблем практики і науки: Монографія / В.М. Жук. - К.: ННЦ «Інститут аграрної економіки», 2012. - 454 с.
36. Жук В.Н. Концептуальные основы развития бухгалтерского учета в аграрном секторе экономики Украины: [Научный доклад] / В.Н. Жук. - К.: ННЦ «Институт аграрной экономики», 2008. - 98 с.
37. Зимний, И. Резерв сомнительных долгов – кому нужно это горе? [Текст] / И. Зимний // Облік. Податки. Аудит в Україні. – 2001. – № 10. – С. 51-52.
38. Зубрицька, І. Резерв сумнівних боргів – як його показати у балансі [Текст] / І. Зубрицька // Дебет-Кредит. – 2010. – № 4. – С. 22-27.
39. Іванова, Н. А.Організація і методика аудиту [Текст] / Н. А. Іванова, О. В. Ролінський. – К. : Центр учбової літератури. – 2008. – 216 с.

40. Ільяшенко, Н. С. Значення класифікації в управлінні дебіторською заборгованістю на підприємстві [Електронний ресурс] / Н. С. Ільяшенко // Економічний простір. – 2009. – № 27. – Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua>. – Національна бібліотека ім. Вернадського.

41. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій: Наказ Міністерства фінансів України від 30.11.1999 р. № 291 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>.

42. Іщенко Я.П. Складові облікової політики / Я.П. Іщенко, Б.Ю. Іщенко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rusnauka.com>.

43. Камінська Т.Г. Організація інформаційно-аналітичного забезпечення управління дебіторською заборгованістю підприємства / Т.Г. Камінська // Облік і фінанси АПК. - 2008. - № 4. - С. 81-86.

44. Карбовник, А. М. Деякі аспекти управління дебіторською заборгованістю та їх вплив на джерела формування оборотних активів[Текст] / А. М. Карбовник // Фінанси України. – 2008. – № 9. – С. 92-97.

45. Кім, Г. Бухгалтерський облік : первинні документи та порядок їх заповнення [Текст] : навчальний посібник / Г. Кім, С. Г. Кім, В. В. Сопко. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 440 с.

46. Кірейцев, Г. Г. Фінансовий менеджмент [Текст] / За ред. проф. Г. Г.Кірейцева. – К. : ЦУЛ, 2002. – 469 с.

47. Ключ, Ю. І. Удосконалення внутрішнього контролю дебіторської заборгованості [Текст] / Ю. І. Ключ, С. Ф. Сімінін, Ю. В. Дзюба // Вісник Східноукраїнського національного університету імені В. Даля. – 2011. – № 8 (162). – Ч. 1. – С. 107-113.

48. Ковалев, В. В. Финансовый анализ : Управление капиталом. Выбор инвестиций. Анализ отчетности [Текст] / В. В. Ковалев. – 2-е изд., переработанное и дополненное. – М. : Финансы и статистика, 1998. – 512 с.

49. Коробов, М. Я. Фінансово-економічний аналіз діяльності підприємства [Текст] : навчальний посібник / М. Я. Коробов. – К. : Товариство «Знання», 2000. – 305 с.
50. Костюченко, В. Облік дебіторської заборгованості [Текст] / В. Костюченко, Г. Шаповалова // Бухгалтерський облік і аудит. – 2008. – № 7. – С. 2-9.
51. Кравченко, О. В. Проблемні питання розрахунку сумнівних боргів [Текст] / О. В. Кравченко // Вісник Сумського Національного аграрного університету. – 2004. – № 1 (16). – С. 58-62.
52. Крамаренко Г.О. Фінансовий менеджмент [Текст]: підручн. / Г.О.Крамаренко, О.Є.Чорна. - К.: ЦНЛ, 2006. - 520с.
53. Кужельний, М. В. Теорія бухгалтерського обліку [Текст] : підручник / М. В. Кужельний, В. Г. Лінник. – К. : КНЕУ. – 2001. – 360 с.
54. Кулаковська, Л. П. Організація і методика аудиту [Текст] / Л. П. Кулаковська, Ю. В. Піча. – К. : Каравела, 2004. – 567с.
55. Лахтіонова, Л. А. Фінансовий аналіз суб'єктів господарювання [Текст]: монографія / Л.А.Лахтіонова. - К.: КНЕУ, 2001. - 387с.
56. Малькова, Т. Н. Теория и практика международного бухгалтерского учета [Текст] : учеб. пособие / Т. Н. Малькова. – СПб. : Издательский дом «Бизнес-пресса», 2001. – 336 с.
57. Маляревський Ю.Д. Формування облікової політики підприємства / Ю.Д. Маляревський // Економіка розвитку. - 2006. - № 3(39). - С. 105-107.
58. Матицина, Н. Дебіторська заборгованість: нові облікові підходи [Текст] / Н. Матицина // Економіст. - 2005. - № 11. - С. 50-53.
59. Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку та фінансової звітності: навч.-довідн. посібн. / [Ю.С. Цал-Цалко, Г.Г. Кірейцев, І.В. Луканьов та ін.]. - Житомир: ПП «Рута», 2011. - 707 с.
60. Міжнародні стандарти контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг [Електронний ресурс]. – Видання 2017

р. – Режим доступу: <http://apu.com.ua>. – Офіційний сайт Аудиторської палати України.

61. Міжнародні стандарти фінансової звітності (МСФЗ) [Текст] [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.

62. Національне положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»: затв. наказом Мін-ва фінансів України від 07.02.2013 р. № 73. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.

63. Нетыкша, О. Операционный аудит: понятие, функции, практика осуществления на предприятиях [Текст] / О. Нетыкша // Бухгалтерский учет и аудит. – 2006. – № 5. – С. 53-57.

64. Облікова політика підприємства: Навчальний посібник / За ред. Лузана Ю.Я., Гаврилюка В.М. - [2-е вид., доп. і перероб.]. - К.: «Юр-Агро-Веста», 2009. - 328 с.

65. Петрик, О. Аудит дебіторської заборгованості відповідно до національних нормативів аудиту та П(С)БО [Текст] / О. Петрик // Бухгалтерський облік і аудит. – 2007. – № 7. – С. 10-19.

66. Пилипенко, І. І. Аудит. Методика документування [Текст] : навчальний посібник / І. І. Пилипенко ; Спілка аудиторів України, Аудиторська палата України. – К. : Держкомстат України, 2003. – 457 с.

67. Подольська В. О. Фінансовий аналіз : навч. посібн. / В. О. Подольська, О. В. Ярш ; – К. : ЦНЛ, 2007. – 488 с.

68. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість»: Наказ Міністерства фінансів України від 08.10.1999 р. № 237 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>.

69. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 р. № 996-XIV [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

70. Про затвердження Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 13 «Фінансові інструменти» [Електронний ресурс] : Наказ Міністерства

Фінансів України №559 від 30.11.01 р. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>. – Законодавство України.

71. Про затвердження Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 14 «Оренда» [Електронний ресурс] : Наказ Міністерства Фінансів України №181 від 28.07.2000 р. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>. – Законодавство України.

72. Про затвердження Положення про документальне забезпечення записів в бухгалтерському обліку [Електронний ресурс] : Наказ Міністерства фінансів України від 24 травня 1995р. № 88. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>. – Законодавство України.

73. Про інструкцію з інвентаризації основних засобів, нематеріальних активів, товарно-матеріальних цінностей, грошових коштів і документів та розрахунків [Електронний ресурс] : Наказ Міністерства фінансів України від 11.08.1994 № 69 із змінами та доповненнями. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>. – Законодавство України.

74. Савченко, В. Я. Аудит [Текст] : навч. посіб. / В. Я. Савченко ; Міністерство освіти і науки України, КНЕУ. – К. : КНЕУ, 2005. – 322 с.

75. Сопко В.В. Організація бухгалтерського обліку, економічного контролю та аналізу: [підручник] / В.В. Сопко, В.П. Завгородній. - К.: КНЕУ, 2004. – 412 с.

76. Справжній бухгалтерський облік [Текст]. – 3-тє вид., перероб. і доп. – Х. : Фактор, 2008. – 1264 с.

77. Стоун, Д. Бухгалтерський учет и финансовый анализ [Текст] / Д. Стоун, К. Хитчинг ; пер. с англ. Ю. А. Огибин, Г. А. Огибин. – М. : Сирин, 1998. – 302 с.

78. Телін, С. В. Управління дебіторською заборгованістю в сучасних умовах господарювання [Текст] / С. В. Телін // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. – 2011. – № 3. – С. 102-107.

79. Фарйон, О. О. Дебіторська та кредиторська заборгованість: контроль та управління як запорука успішного розвитку [Текст] /

О. О. Фарйон, М. Я. Яструбський // Науковий вісник НЛУ України. – 2011. – Вип. 21.4. – С. 276-282.

80. Фінансовий аналіз [Текст]: навч. посібн. / О.В.Павловська, Н.М.Притуляк, Н.Ю.Невмержицька. - 2-е вид., без змін. - К.: КНЕУ, 2007. - 592с.

81. Шип, В. Ю. Дебіторська заборгованість: сутність та класифікація [Текст] / В. Ю. Шип // Науковий вісник Ужгородського університету ; Серія : Економіка. – 2010. – Спеціальний випуск 29 (частина 2). – С. 96-100.

82. Шорт, Д. Г. Основи фінансового обліку [Текст] / Д. Г. Шорт, Г. А. Велш ; пер. з англ. – К. : Основи, 1997. – 943 с.

83. Югас, Е. Ф. Економічна сутність договірних відносин підприємства та форми розрахунків з постачальниками і підрядниками [Електронний ресурс] / Е. Ф. Югас // Економічний університет. – 2011. – 17/2. – Режим доступу : <http://www.nbu.gov.ua>. – Національна бібліотека ім. Вернадського.